

Matevž Košir

Prostozidarstvo v habsburški monarhiji v 18. stoletju ter prostozidarski loži "Združena srca" v Mariboru in "Dobrodelnost in stanovitnost" v Ljubljani

PROSTOZIDARSTVO V HABSBUŠKI MONARHIJI V 18. STOLETJU

Osemnajsto stoletje, posebno pa jožefinska doba je čas razcveta prostozidarskih lož v habsburški monarhiji. Do leta 1918, z izjemo Ilirskih provinc, za prostozidarstvo v monarhiji ni bilo tako ugodnih časov. Cesar Karel VI. nikakor ni bil sovražen prostozidarjem. Pri tem je nanj morda vplival vojvoda Franc Štefan Lotarinški, ki je bil med prostozidarje sprejet leta 1731 v Haagu in kasneje v Londonu povzdignjen v mojstra.¹ V habsburški monarhiji segajo začetki organiziranega prostozidarstva v leto 1726, ko je bila v Pragi organizirana loža "Pri treh zvezdah" (Zu den drei Sternen). Na Dunaju je v virih prva izpričana loža "Trije kánoni" (Aux trois Canons). Ustanovilo jo je septembra 1742 visoko plemstvo kot deputatsko ložo breslavske lože "Pri treh lobanjah" (Zu den drei Totengerippen). Delala je v francoskem jeziku.² Po ukazu Marije Terezije je bila že v marcu leta 1743 ukinjena in velik del njenih članov, sicer večinoma visokih dvornih uradnikov je bil za kratek čas zaprt.³ Po dvanajstih dneh so bili zaradi posredovanja cesaričinega moža izpuščeni. Tudi naslednja dunajska loža "Tri srca" (Aux trois coeurs), ki je bila deputatska loža hanoverske lože "Friedrich", je obstajala le kratek čas v letu 1754.⁴ Cesarica je leta 1762 prepovedala redove, ki so vodeni iz tujine, oziroma nakazovanje denarja tujim redovom. Leta 1766 je izdala še dvorni dekret, s katerim je določila, da prostozidarji oziroma rožnokrižarji ne smejo opravljati služb na dvoru.⁵ Vendar so pro-

stozidarji delovali naprej, le bolj prikrito. Cesarica je bila dosledno nenaklonjena prostozidarstvu, čeprav so bili med prostozidarji tako njen mož kot tudi drugi družinski člani (cesaričin zet nadvojvoda Albert Kazimir pl. Sachsen-Teschen, njihova zagovornica je bila tudi cesaričina najljubša hči Marija Kristina) in številni njeni svetovalci, ki so odigrali pomebno vlogo pri njenih reformah (Joseph pl. Sonnenfels, Gottfried pl. Swieten, Leopold grof Kollowrat itd.).⁶ Prostozidarje je na dvoru, še v času vladanja njegove matere, ščitil Jožef II., ki je gojil do njih posebno simpatijo. Vzrok za cesaričino nenaklonjenost prostozidarjem kaže iskati predvsem v slabih odnosih med Avstrijo in Prusijo, ki sta bili tudi v vojni (nasledstvena vojna 1740 - 48 in sedemletna vojna 1756 - 63). Pruski kralj Friderik II. Veliki je bil že od leta 1738 navdušen prostozidar in od takrat dalje tudi velik del družine Hohenzollern (prostozidarji so bili tudi njegovi bratje Wilhelm, Heinrich, Ferdinand, njegov nečak in naslednik Friedrich Wilhelm II. itd.). Friderik Veliki je javno zagovarjal in ščitil prostozidarje, zato pa si je bilo težko predstavljati, da bi bil on mojster starosta v kakšni dunajski loži, v času ko sta bili državi v vojni.

V šesdesetih letih je v avstrijskem prostozidarstvu igral pomebno vlogo prostozidar, član reda azijskih bratov, rožnokrižar in alkimist grof J. F. Kuffstein.⁷ Bil je mojster dunajske lože "Dobrotnih" (Die Freigebigen), ki je bila ustanovljena leta 1761. Delovala je na osnovi francoske konstitucije. Leta 1766 je dobila še dostavek "Loge Royale militaire". Loža je delovala po klermontskem sistemu in drugih francoskih sistemih ter se ni pridružila sistemu striktno observance, kar je imelo za posledico njen zaton (leta 1770).⁸

¹ E. Krivanec, Die Anfänge der Freimaurerei in Österreich, v: Helmut Reinalter, Freimaurer und Geheimbunde im 18. Jahrhundert in Mitteleuropa, Frankfurt am Main 1983, str. 179.

² I. Schandel, Die Freimaurerei in Österreich und ihre Auseinandersetzung mit katholische Kirche, Wien 1995, str. 4.

³ H. Siegbert, Österreich-Ungarn und die Freimaurerei, Aufklärung des Ordens der Freimaurer seiner Institutionen etc., Berlin 1875, str. 47.

⁴ E. Krivanec, nav.d. (navedeno delo), str. 182.

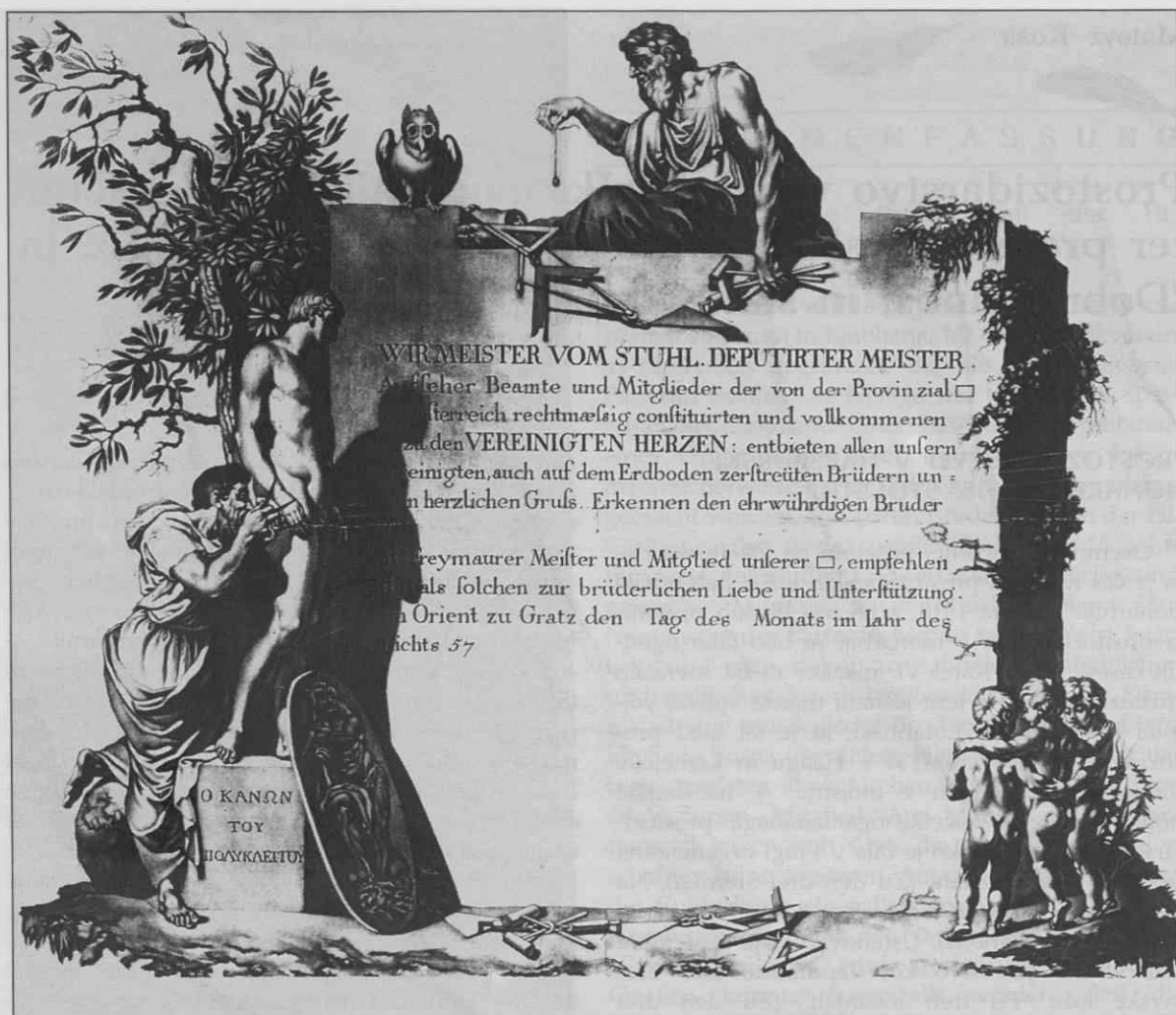
⁵ R. Cefarin, Kärnten und die Freimaurerei, Wien 1932,

str. 43 sl.

⁶ I. Schandel, nav.d., str. 10.

⁷ R. Cefarin, nav.d., str. 39.

⁸ L. Abafi (Aigner), Geschichte der Freimaurerei in Österreich-Ungarn, 5 Bände, Budapest 1890 - 99, 1 Band, str. 233 sl.

Diploma prostozidarske lože "Združena srca" v Gradcu. Njena predhodnica je bila istoimenska loža v Mariboru (Steiermärkisches Landesarchiv Graz, Freimaurerakte)

Sčasoma naj bi tudi Marja Terezija postala bolj naklonjena prostozidarstvu. Tako so leta 1775 delovale na Dunaju štiri lože: "Pri treh orlih" (Zu den drei Adleren; od leta 1770; ustanovno pismo je dobila iz Dresdna), "Pri upanju" (Zur Hoffnung; od leta 1770; ustanovno pismo je dobila iz Regensburga), "Sveti Jožef" (Zum heiligen Joseph; od leta 1771) in "Pri treh srcih" (Zu den drei Herzen; od leta 1772).⁹ Poleg teh je delovala tudi loža "Pri treh mečih" (Zu den drei Schweren; od leta 1772 do 1780, ves čas brez konstitucije kot rožnokrižarska loža). Loži "Okronano upanje" in "Sveti Jožef" sta od leta 1776 delali po Zinendorfovem

sistemu, medtem, ko je večina lož sledila sistemu striktno observance. Lože so se ustanovljale tudi izven prestolnice, tako npr. loža "Pri treh gorah" (Zu den drei Bergen) (od leta 1778) v Innsbrucku. Prostozidarski center je postala tudi Praga z ložo "Pri treh okronanih zvezdah in treh okronanih stebrih" (s tem imenom od leta 1773, leta 1770 je dobila patent iz Londona) (Zu den drei gekrönten Sternen und den drei gekrönten Säulen). Loža "Pri treh orlih" je bila pod škotsko ložo v Pragi, loži "Sveti Jožef" in "Pri upanju" pa sta bili priključeni veliki loži v Berlinu.¹⁰ Leta 1776 je bila ustanovljena avstrijska provincialna loža, ki je spadala pod veliko berlinsko ložo.

Prostozidarstvo je v 18. stoletju pripadalo različnim smerem in tokovom od deističnih do kr-

⁹ Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (HHSt), Vertrauliche Akten (VA), karton 43; Alphabetische Verzeichniss aller bekanten Freimaurer Logen aus oeffentlichen Urkunden dieser ehrwürdigen Gesellschaft zusammen getragen bey Adam Friedrich Boehme, 1778 (v seznamu je poimensko navedenih 891 lož iz celega sveta, v uvodu pa avtor opozarja, da seznam ni popoln).

¹⁰ E. Huber, Zur Sozialstruktur der Wiener Freimaurerlogen im Josephinischen Jahrzehnt, v: Aufklärung und Geheimgesellschaften, München 1989, str. 173 - 189.

ščansko teozofskih. Deizem je črpal predvsem iz razsvetljenske filozofije, ki je temeljila prvenstveno na razumu. Prostopozidarstvo je v 18. stoletju odigralo pomembno vlogo pri širjenju razsvetljenstva. Po drugi strani pa so na prostopozidarstvo vplivali različni gnostični in rožnokrižarski tokovi ter "skrivnostne vede" kot alkimija ipd. Ti tokovi so vplivali na prostopozidarstvo posebno preko drugih tajnih družb, ki so gradile na temeljih raznovrstnih ezoteričnih tradicij. Tudi pri oblikovanju ritualov so se mešali vplivi od severa (Nemčija), in z juga (Italija, južna Francija in habsburška monarhija).¹¹

V habsburški monarhiji so v 18. stoletju prostopozidarji delali večinoma po treh sistemih. Najstarejši od teh je bil klermontski, ki je bil sestavljen iz 7 stopenj in je imel svoje korenine v gnozi, kabali in alkimiji, ki se je mešala z eklekticismom. Bil naj bi najstarejši sistem z tremi osnovnimi stopnjami.

Drugi sistem je bil sistem striktno observance. Pripadniki tega sistema so se smatrali za neposredne naslednike templarskega reda. Ime je dobil po prisegi popolne poslušnosti (*strictam observantiam*) do "nepoznanih" nadrejenih. Ta sistem se je začel širiti na Nemškem in je v kratkem času dosegel nepričakovano veliko razširjenost. Red je bil razdeljen v devet provinc, te pa so se delile v diocese. Prav tako je poznal sedem stopenj, od teh je bila šesta stopnja templarska. Prva komenda striktno observance v monarhiji je obsegala veliko komendo St. Pölten in stolno komendo v Ljubljani.¹² Velika komenda St. Pölten je nosila kot visoka škotska loža ime "Albert pri zlatem šlemu" (Albert zu goldenen Helm; od 1776-1781).¹³ Ljubljanska komenda naj bi imela podrejene številne druge komende od Celovca ter Beljaka do Gorice in Trsta, vendar je bila ta razdelitev le teoretična, saj so bile komende v bistvu le častne službe ali nazivi.¹⁴

Tretji sistem je bil Zinendorfov ali švedski sistem. Ta sistem se je nekoliko spreminjal skozi 18. stoletje in je imel v osemdesetih letih 18. stoletja 11 stopenj. Pri tem sistemu so trem Janezovim stopnjam¹⁵ sledile Andrejeve, tem pa kapiteljske.

Poleg teh treh sistemov se je na Hrvaškem in Ogrskem uveljavil Draškovičev sistem. Ta sistem je vpeljal grof Ivan Draškovič, ki je v sedemdesetih letih 18. stoletja iz sedmih lož (iz Hrvaške in Pešte) ustanovil svojo veliko ložo.¹⁶

Vsi sistemi so imeli večinoma za osnovo tri stopnje modrega Janezovega prostopozidarstva.

Zagovornikom sistema striktno observance leta 1782 na prostopozidarskem konventu v Wilhelmsbadu pri Hanauu v Nemčiji ni uspelo dokazati zveze med tem sistemom in vitezi templarji. To je imelo za posledico zatoni sistema striktno observance. Kljub temu na konventu niso uspeli najti skupnega sistema.¹⁷

V času po nastopu Jožefa II. je prostopozidarstvo v monarhiji doživelo svoj razcvet. Leta 1780 je na Dunaju delovalo šest lož (skupaj okoli 200 prostopozidarjev), leta 1785 pa vsaj devet lož (skupaj nad 700 prostopozidarji). Najpomembnejši možje na dvoru so bili prostopozidarji z izjemo cesarja, ki je odklonil ponudbo, da bi se jim pridružil kljub temu, da je užival med njimi veliko spoštovanje. Za večino prostopozidarjev v takratni monarhiji je bilo značilno, da so bili izraziti jožefinci. Širjenje prostopozidarstva je bilo ob nastopu Jožefa II. spodbujano tudi s strani dvora.¹⁸ Vladar je uporabljal njihov vpliv v svoji politiki in reformah. Jožef II. je sicer leta 1781 obnovil prepoved, ki jo je leta 1762 izdala njegova mati in prepovedal redovom, da bi priznavali nadrejene v tujini ter jim pošiljali denar. Ta prepoved je spodbudila prizadevanja za ustanovitev samostojne avstrijske velike lože, kar v času vladavine Marije Terezije ni bilo mogoče.¹⁹ V tem času so na Dunaju poleg že omenjenih delovale še lože "Pri pravi slogi" (Zur wahren Eintracht; od leta 1781), "Pri palmi" (Zum Palmbaum; od leta 1776), "Pri sedmih nebesih" (Zu den sieben Himmeln; od leta 1781, pod vplivom reda aziatskih bratov), "Stanovitnost" (Zur Beständigkeit; od leta 1779), "Pri treh ognjih" (Zu den drei Feueren; od leta 1783) in loža "Dobrodelnost" (Zur Wohltätigkeit; od leta 1783). Med letoma 1784 - 1786 je dunajska loža "Pri pravi slogi" izdajala tudi svoj časopis.²⁰

¹¹ K. R. H. Frick, Die Erleuchteten, Gnostisch-theosophische und alchemistisch-rosenkreuzerische Geheimgesellschaften bis zum Ende des 18. Jahrhunderts - ein Beitrag zur Geistesgeschichte der Neuzeit, Graz 1973, str. 233.

¹² R. Cefarin, nav.d., str. 27.

¹³ L. Abafi, nav.d., str. 219.

¹⁴ R. Cefarin, nav.d., str. 27.

¹⁵ Lože, ki so delovale po treh osnovnih stopnjah (vajenec, pomočnik, mojster) so označevali kot Janezove lože, ker je bila prva ustanovljena na praznik Janeza Krstnika (24. 6.) ali tudi modre lože, ker so člani lože nosili svoje znake na modrih praporih. Lože, ki so delovale na višjih stopnjah, so se imenovala škotske ali Andrejeve po svo-

jem zaščitniku ali po barvi rdeče. Med seboj so se razlikovale po različnih sistemih. Višje stopnje so imele viteško in mistično vsebino.

¹⁶ I. Schandl, nav.d., str. 8; I. Mužić, Masonstvo u Hrvata, Zagreb 1989, str. 15 sl.

¹⁷ R. Taute, Der Willhelmsbader Konvent und der Zusammenbruch der strikten Observanz, Berlin 1909, str. 90.

¹⁸ H. Reinalter, Joseph II. und die Freimaurer im Lichte zeitgenössischer Broschüren, Wien-Köln-Graz, 1987, str. 15.

¹⁹ G. Kuesz, B. Scheichelbauer, 200 Jahre Freimaurerei in Österreich, Wien 1959, str. 53 sl.

²⁰ H. Wagner, Freimaurerei um Joseph II., Rosenau 1980, str. 7 sl.

Pogajanja za ustanovitev samostojne avstrijske velike lože so potekala dlje kot tri leta in nikakor niso bila lahka. Tako dolгим pogajanjem so botrovali različni sistemi, ki so jih uporabljale posamezne lože. V monarhiji je bilo leta 1784 45 lož, ki so bile razdeljene v province. Aprila 1784 so se vse provincialne lože na Dunaju združile v Veliko ložo Avstrije (Große Landesloge von Österreich), ki je združevala vse lože v habsburški monarhiji z izjemo avstrijske Nizozemske. Za njenega velikega mojstra je bil izvoljen Janez Krstnik grof Dietrichstein. Druge pomembne funkcije pa so zasedli: Karel grof Palffy je postal deputacijski veliki mojster in veliki mojster Ogrske province, Jurij grof Banffy je postal prvi nadzornik in veliki mojster Sedmograške province, Franc Anton Stampach pa drugi nadzornik in veliki mojster Češke province, Ignac pl. Born, veliki sekretar, sicer na čelu lože "Pri pravi slogi". Do leta 1784 je bila večina lož podrejenih veliki nemški loži.²¹

Velika loža Avstrije je obsegala šest deželnih (provincialnih) lož: avstrijsko deželno ložo s sedemnajstimi ložami; češko deželno ložo s sedmimi ložami; deželno ložo Galicije s štirimi ložami; sedmograško deželno ložo z tremi ložami; lombardsko deželno ložo z dvema ložama in ogrsko deželno ložo z dvanajstimi ložami. Deželno ložo Avstrije so sestavljale naslednje lože: 1. "Pri okronanem upanju", 2. "Sveti Jožef", 3. "Pri treh orlih", 4. "Pri palmi", 5. "Pri pravi slogi", 6. "Stanovitnost", 7. "Dobrodelnost", 8. "Pri treh ognjih" (vse do tu navedene so delovale na Dunaju), 9. "Pri treh gorah", 10. "Pri treh simbolnih cilindrih" (obe v Innsbrucku), 11. "Združena srca" (Gradec), 12. "Pri dobrodelni Mariani" (Celovec), 13. "Pri sedmih modrih" (Linz), 14. "Pri plemenitih izgledih" (Freyburg), 15. "Pri univerzalni harmoniji in zvestobi" (Trst), 16. "Pri treh rekah" (Passau), 17. "Pogum" (Gorica).²²

Eden od ciljev združitve vseh Janezovih lož avstrijske monarhije, do katere je prišlo z vodenjem cesarja Jožefa II., v eno Veliko ložo, je bil izločitev vplivov iz tujine, za katere ni bilo vedno jasno, kje je njihov izvor.²³ S postavitvijo Velike lože naj bi se avstrijsko prostozidarstvo očistilo rožnokrižarjev, alkimistov, azijskih bratov²⁴ in neregularnih lož ter se znebilo odvisnosti od tujine (Berlina).²⁵ Razcvet lož in različno razumevanje prostozidarstva je botrovalo sporom in kazalo na nujnost po reformi.²⁶ Po ustanovitvi velike lože

Avstrije so vse lože v prvih treh stopnjah delovale enotno in bile organizirane kot Janezove lože. Do poenotenja sistemov v drugih višjih stopnjah pa ni prišlo. Prostožidarji so upali, da se jim bo po ustanovitvi velike lože pridružil tudi cesar Jožef II., kar pa se ni zgodilo. Velika loža je obstajala le kratek čas, saj je začetek njenega konca pomenil že cesarski prostožidarski patent iz leta 1785. Po drugi strani pa so centralistične in nedemokratske tendence velike lože in njena toga drža v odnosu do samostojnega življenja posameznih lož naletele na njihov odpor.²⁷

Ausführungswürdige Gesellschaft!

[illegible]

George Vega
 Ensign in the 1st
 Regt. of Artillery
 382

Prošnja barona Jurija Vege iz leta 1785 za sprejem v dunajsko ložo "Pri pravi slogi". (Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Vertrauliche Akten, karton 68)

21 R. Cefarin, nav.d., str. 46.

22 HHSt, VA, karton 72 (številke so navedene v enakem zaporedju kot na seznamu).

23 E. Huber, Sozialstruktur der Wiener Freimaurer: 1780 - 1790, Wien, Univ., Diss., 1991, 6 Bd.: 1 Bd. str. 134.

24 H. Reinalter, *Joseph II.*, str. 14.

25 I. Schandl, nav.d., str. 10.

²⁶ J. Sura, *Zur Geschichte der Freimaurerei in Österreich*

insbesondere zur "Grenzlogenzeit" unter Berücksichtigung der Sozialstruktur ihrer Mitglieder, Diplomarbeit. Wien 1989, str. 12.

27 H. Reinalter, Joseph II. str. 15.

Najbolj znana loža iz tega časa je dunajska loža "Pri pravi slogi", ki velja za neke vrste elitno prostozidarsko ložo tega časa, podobno kot francoska loža "Aux neuf soeurs". Nekateri zgodovinarji menijo, da je njen pomen sicer velik, glede na zelo eminentno članstvo, in na številne tiske, ki jih je izdala, vendar pa je po mnenju Eve Huber precej njen pomen v primerjavi z drugimi dunajskimi ložami z mnogo daljšim stažem. Ložo "Pri pravi slogi", je leta 1781 ustanovil del lože "Okro-nano upanje". Že pri njenem ustanavljanju so želeli oblikovati posebno elitno ložo, ki bi predstavljala elitno zvezo z literarnimi in znanstvenimi tendencami, kot neke vrste prostozidarsko akademijo.²⁸ V njej so bili številni razsvetljenci, pisatelji, pesniki, skladatelji, (Alois Blumauer, Leopold grof Kollowrat, Franc grof Saurau, Joseph Hayden itd.). S časopisjem in publikacijami so želeli vplivati na javno mnenje in si prizadevali za odpravo praznoverja in predsodkov ter podpirali cesarjevo reformno politiko. V letih 1784 - 1786 je loža izdajala tudi svoj časopis, ki ga je urejal Alois Blumauer. Ložo je vodil dvorni svetnik Ignac pl. Born (1742 - 1791), ena od markantnejših oseb jožefinske dobe. Loža "Pri pravi slogi" je igrala pomembno vlogo tudi pri ustanavljanju novih lož v provincih monarhije. V loži je bilo število iluminatov ekstremno visoko - skoraj polovica članstva z Bornom na čelu.²⁹ Loža je bila močno razsvetljsko orientirana in je nastopala proti iracionalizmu znotraj prostozidarstva in proti sistemomom višjih stopenj, ki so se razbohotali. Povezava plemstva in meščanstva je bila v ložah različna. V loži "Pri pravi slogi" z visokim odstotkom izobraženega meščanstva in iluminatov lahko govorimo o zmagi meščanstva, saj je tudi aristokracija v njenih vrstah prevzela meščanske vrednote, kar pa za nekatere druge dunajske lože ne velja.³⁰

Med člani lože "Pri pravi slogi" srečamo iz naših dežel: barona Jurija Vego,³¹ barona Vincenca Jurija Strupija,³² barona Sigfrida Tauffererja.³³ Ložo so večkrat obiskovali tudi prostozidarji iz drugih lož, kot na primer Mozart, iz naših dežel pa brat ljubljanskega nadškofa grof Jožef Brigido,³⁴ ljubljanski stolni kanonik in kasnejši ljubljanski pomožni škof Ricci, itd.³⁵ Loža je vodila živahno

korespondenco z drugimi ložami, med njimi tudi z ložami v Gorici, Trstu in Mariboru. Loža je obstajala le do leta 1785, ko je bil izdan prostozidarski patent. Potem se je z več drugimi dunajskimi ložami združila v ložo "Pri resnici" (Zur Wahrheit).

O baronu Juriju Vego je med spisi omenjene lože, v Hišnem, dvornem in državnem arhivu na Dunaju ohranjena njegova prošnja za sprejem v ložo, napisana v oktobru 1785.³⁶ Sedmega novembra istega leta so v loži "Pri pravi slogi" prvič razpravljali o njegovi prošnji, odločanje o njej pa so odložili do naslednjega srečanja.³⁷ Teden dni kasneje je za njegov sprejem glasovalo vseh 30 prisotnih v loži.³⁸ Devetega decembra 1785 je bil Vega sprejet v omenjeno ložo s ceremonijo po prostozidarskem običaju.³⁹ Kasneje, ko se je loža "Pri pravi slogi" združila z drugimi dunajskimi ložami v ložo "Resnica", srečamo barona Vego v novi loži, kjer je v februarju 1786 napredoval v pomočnika in maja istega leta še v mojstra.⁴⁰

Z letom 1785 je doseglo prostozidarstvo v habsburški monarhiji svoj višek. Tako notranja razcepljenost avstrijskih prostozidarjev, kot številni

36 Njegova prošnja se glasi:

"Verehrungswürdigste Gesellschaft!

Schon seit mehreren Jahren hege ich dem sehnlichen Wunsch unter Ihrer Mitglieder gezählet zu werden. Allein es mangelte mir bisher immer an Freunden, die mir eine nähere Anweisung gegeben hätten, auf was für eine Art ich diese Ehre zu verdienen trachten sollte. Derwegen bin ich nun so frey durch Übersendung beyliegender Ausarbeitung mich selbst aufzuführen, mit der innständigsten Bitte, die verehrungswürdigste Gesellschaft wolle geruhen meinen sehnlichsten Wunsch zu erfüllen, der ich in allen Gelegenheiten trachten werde mich dieser Ehre würdig zu machen. Wien an letzten Oktobris 1785.

George Vega, m(anu) p(ropria) Oberlieutenant und Lehrer der Mathematik bey dem k.k. 2 (zwey)ten Feld Artill(erie) Regiment."

HHSt, VA, karton 68, fol. 382 - 383.

37 Die Protokolle, št. 425.

38 Die Protokolle, št. 427.

39 Die Protokolle, št. 433: "Nach geöffneter Lehrlings Loge wurde zur lezthin festgesetzten Aufnahme des fremden Suchenden Vega geschritten, solche mit den gewöhnlichen Ceremonien vollzogen und von mir in diese Protokoll eingetragen, wie folget: Im Jahr 5785 den 9 des 12 Monats wurde zur Aufnahme vorgestellt der fremde Suchende Georg Vega, Bartholomäus Sohn, alt 31 Jahr, geboren den 23 Merz 1754, katholischer Religion, bürgerlicher Herkunft, jetzt Freymaurer, gebürtig von Morätsch in Krain, seines Amtes Ober Lieutenant und Professor der Mathematik bey den 2ten K.K. Artillerie Rgmt in keinen bekannten Orden aufgenommen, und aus aufrichtigen Trieb und Eifer in unseren, von uralten zeiten geehrten FreyMaurer Ritter Orden aufgenommen zu werden, ohne daß er dazu von einer Neugierde getrieben, vielweniger von jemand gelockt, gereizt oder veranlaßt worden, desfalls er auch denen Statuten des Ehrw. Ordens gemäß, vermittelst einer ballotirung gewählt und in diese St. Joh. (Loge) genannt zu wahren Eintracht eingeführt und zum Ritter, Lehrling und Bruder aufgenommen worden ist."

40 E. Huber, Sozialstruktur 1991, Vega.

28 H. Reinalter, Joseph II., str. 11.

29 E. Huber, Sozialstruktur, 1989, str. 179 - 180.

30 E. Huber, Sozialstruktur, 1989, str. 183.

31 Die Protokolle der Wiener Freimaurerloge "Zur wahren Eintracht" (1781 - 1785) /hrsg. von H.-J. Irmen in Zusammenarbeit mit F. Heß und H. Schuler/ Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien, 1994 (Schrift-enreihe der Internationalen Forschungsstelle "Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa 1770 - 1850"; 15), št. 425, 427, 432, 433, 434 itd.

32 Die Protokolle, št. 385, 393, 394, 400, 402, 403 itd.

33 Die Protokolle, št. 61, 62, 63, 64, 65 itd.

34 Die Protokolle, št. 353, 355, 356, 366, 378.

35 Die Protokolle, št. 22, 41, 335, 337.

politični razlogi so pripeljali do izdaje tako imenovanega prostozidarskega patenta. Razlage, kaj je pripeljalo do izdaje tega akta, so različne. Po mnenju Sure⁴¹ naj bi zaradi sporov med prostozidarji cesar želel te vzeti pod svojo zaščito. Znotraj prostozidarstva je prišlo do razcepljenosti, tako na Dunaju prevsem med iluminati (Bornijanci) in rožnokrižarji, v Pragi pa med škotskimi ložami na eni in simboličnimi ložami na drugi strani. Posebno veliki mojster knez Dietrichstein, ki je užival naklonjenost pri vladarju, naj bi leta 1785 nastopil s predlogom, kako se ubraniti nepravilnih lož in nepravilnih prostozidarjev. Cesarjev svetovalec grof Kollowrat je menil, da bi se lože omejile na velika mesta, kjer bi bile lahko pod zaščito in nadzorom policije. Tudi Ignaz pl. Born naj bi prosil cesarja, da naj nastopi proti tajnim združbam rožnokrižarjev, azijskih bratov, alkimistov, kabalistov ipd. Abafi govori o tem, da naj bi prostozidarji iskali izhod iz situacije, ki jih je spravila na slab glas. Medtem ko Helmut Reinalter dvomi v teorijo, da naj bi prostozidarji sami prosili cesarja za izdajo odredbe, in da je le ta za njih prišla nepričakovano. Vendar je verjetno vsaj del prostozidarjev pričakoval cesarjev patent, seveda pa z vsaj delno drugačno vsebino. Spori okoli ritualov na višji stopnji in med različnimi pojavnimi oblikami tajnih družb so en vidik problematike. Novejše raziskave se nagibajo predvsem k mnenju, da je bil glavni vzrok za patent odpor lož proti od vrha vodeni reformi in odpor proti poziciji velike lože.⁴²

Eden od vzrokov za izdajo patenta naj bi bilo tudi široko uveljavljanje Draškovičevega sistema v ložah na Ogrskem in Hrvaškem, kar je imelo političen pomen, saj so te lože težile k temu, da bi se izvile hierarhičnega sistema. Znotraj lož, posebno ogrskih, se je vse bolj krepila politična opozicija nasproti cesarju.

Pomembno, morda celo odločilno vlogo je odigrala tudi politika. Jožef II. se je očitno bal tujih vplivov na avstrijske lože predvsem zaradi pruskega vladarja Friderika II. Velikega. Odnosi med Avstrijo in Prusijo se po koncu sedemletne vojne niso otoplili. Po izumrtju bavarske rodbine Wittelsbach (1777) so se politični odnosi med državama dodatno zapletli. Jožef II. je poskušal priti do Bavarske tako, da bi jo zamenjal za avstrijsko Belgijo. Pri zamenjavi je računal na podporo tajnih družb. Cesar je pri svojem političnem planu zamenjave⁴³ računal na podporo iluminatov. Iluminati so predstavljali najradikalnejšo smer v prostozidarstvu 18. stoletja. Zastopali so radikalno razsvetljenstvo in njihov končni cilj je bil sprememba

stanovsko in socialno razdrobljene družbe v skupnost svobodnih meščanov. Njihov vpliv se je širil predvsem iz Münchenske lože "Theodor zum guten Rath", na Dunaju pa predvsem iz lože "Pri pravi slogi", iz nje pa nato po drugih ložah v monarhiji. Iluminati so bili tudi veliki mojster velike avstrijske lože Dietrichstein, Born, Sonnenfels, in drugi. Bili so zelo konspirativni, kot iluminati so nosili tajna imena in imeli dobro organizacijsko mrežo. Jožefu II. je poskus zamenjave spodletel zaradi vohunske službe Friderika II., zato ni imel več osnove, da ščiti prostozidarje.⁴⁴ Avstrijski cesar se je zato zbal, da bi bi se Friderik II. ne okoristil z ložami in njihovim vplivom v svojih političnih težnjah in ni več želel še naprej dopuščati delovanja lož brez državne kontrole. Na Bavarskem je volilni knez Karl Theodor leta 1784 red iluminatov prepovedal.

Tako iluminati, kot rožnokrižarji in azijski bratje so bili na Dunaju močno razširjeni. Rožnokrižarji so bili zastopani že v sedemdesetih letih posebno v loži "Stanovitnost". Rožnokrižar je bil tudi njen starosta baron Linden. Po letu 1782 so pridobili na vplivu iluminati, verjetno zaradi posebnega položaja v dunajski loži "Pri pravi slogi". Konec osemdesetih let je število iluminatov upadlo in v ložah so v devetdesetih letih 18. stoletja ponovno opazni rožnokrižarji. Vsaj tako številčni kot rožnokrižarji so bili v ložah tudi azijski bratje. Veliki mojster azijskih bratov je bil grof Zinzendorf iz dunajske lože "Okronano upanje" in baron Ecker mojster starosta v dunajski loži "Pri sedmih nebesih". Rožnokrižarji in azijski bratje so širili svoj vpliv predvsem iz velike lože v Berlinu.⁴⁵

Rožnokrižarji ("Red zlatih in rožnih križarjev" - kot so se poimenovali v začetku 18. stoletja) so se ukvarjali z alkimijo in kabalo. V drugi polovici 18. stoletja so se v prostozidarskih ložah močno razširili. Poleg Dunaja je postal njihov center Berlin. Izvorno so se ukvarjali predvsem z ezoteriko, kasneje pa so postali močna politična sila, ki je skupaj z jezuiti zatrla red iluminatov.⁴⁶

Azijski bratje ("Vitezi in bratje sv. Janeza Evangelista iz Azije in Evrope") so imeli svoj sistem višjih stopenj, ki so ga izoblikovali leta 1782 in je posebno v avstrijskih dednih deželah dosegel velik razmah. Sistem se je naslanjal na kabalo, na višjih stopnjah pa so se ukvarjali tudi s klicanjem duhov. V sistemu so bile zastopane številne plemiške družine jožefinske dobe. Proti redu azijskih bratov sta se odločno borila iluminata Born in Dietrichstein.⁴⁷

⁴⁴ H. Reinalter, Josef II., str. 15.

⁴⁵ Freimaurer. Solange die Welt besteht, Wien 1992, str. 309.

⁴⁶ Nav.d., str. 309.

⁴⁷ Nav.d., str. 312; E. Lenhoff - O. Posner, Internationales Freimaurerlexikon (IFL), Wien 1932, str. 95 - 97.

⁴¹ J. Sura, nav.d., str. 12.

⁴² H. Reinalter, 1987, str. 18.

⁴³ Več o tem glej: P. P. Bernard, Joseph II. und Bavia, Den Haag 1965.

Pismo Jožefa II., ki je bilo objavljeno 7. decembra leta 1785 v časopisu, je znano kot prostozidarški patent. Ta je med prostozidarji povzročil veliko razburjenja in razočaranje. Patent je imenoval prostozidarstvo za sleparstvo, zato je izključeno, da bi pri njegovem nastanku prostozidarji neposredno sodelovali. Po drugi strani pa naj bi cesar po mnenju E. Huber upošteval del stališč Dietrichsteina in prostozidarjev iz lože "Pri pravi slogi".⁴⁸ Prostozidarje je posebno motilo, ker Jožef II. ni razlikoval med pravimi in neregularnimi ložami, iluminati, rožnokrižarji in aziatskimi brati. Patent je sprožil proteste in polemiko med prostozidarji, okrepil je javno polemiziranje preko številnih brošur. Plaz brošur se je sprožil že leta 1781, a je dobil s patentom nov obseg. Med prostozidarji so se začeli hudi spori posebno med Bornom in Sonnenfelsom in njunimi pristaši. Del prostozidarjev je bil še vedno lojalen in je kljub patentu izražal podporo cesarju, del pa se je postavil v ostro opozicijo nasproti patentu.

Jožef II. je s patentom drastično omejil število lož. Na Dunaju, Pragi in Pešti so bile dovoljene po tri lože in v vsaki deželi po ena v glavnem mestu. Lože so morale izročiti sezname svojih članov, ter navesti kraj ter čas (dan in uro) srečevanj. Vse lože, ki tega ne bi storile, naj bi bile razgane, sicer pa naj bi uživale državno zaščito.

Patent je imel negativne učinke na prostozidarsko organizacijo, pripeljal je do novih sporov in do umika številnih prostozidarjev. Veliki mojster Dietrichstein se je postavil na čelo reforme lož. Dunajske lože so se kjub dovoljenim trem združile le v dve loži, ki naj bi imela vsaka le 180 članov, čeprav to v cesarskem patentu ni bilo tako strogo določeno. Dunajske lože "Pri treh orlih", "Pri palmi" in "Pri pravi slogi" so se združile v ložo "Pri resnici" (Zur Wahrheit). Pri združevanju teh lož je prišlo do velikega dvigovanja prahu in sporov. Lože "Okronano upanje", "Dobrodelnost" in "Pri treh ognjih" so se združile v ložo "Pri novo-okronanem upanju" (Zur neugekrönten Hoffnung).⁴⁹ Nekaj lož se je zaradi slabega obravnavanja njihovih izvoljenih funkcionarjev s strani Dietrichsteina in nosilcev reforme uspavalo v celoti: tako sta storili loži "Sveti Jožef" in "Stanovitnost".⁵⁰ Loža "Sveti Jožef" je leta 1786 delala na višjih stopnjah po klermontskem sistemu, bila pa je pod vplivom rožnokrižarjev in aziatskih bratov iz Berlina.⁵¹ Podobni problemi so bili tudi pri združevanju lož v Pragi. Kljub združevanju lož so bili znaki zatona prostozidarstva v monarhiji očitni. Število prostozidarjev se sicer v prvem letu po

reformi še ni bistveno zmanjšalo, leta 1785 je bilo na Dunaju 783 prostozidarjev, naslednje leto še vedno 641, leta 1787 pa je že opazen upad članstva na 262 prostozidarjev.⁵² Tudi drugje v monarhiji je vedno več lož uspavalo svoje delo.

Naslednik na prestolu Leopold II. (1790 - 1792) je še naprej nudil prostozidarjem določeno zaščito. Krepila pa se je tudi agitacija nasprotnikov prostozidarstva, ki si je prizadevala za njihovo prepoved. To je vodil prostozidarški renegat Alojz Hoffman, ki je prostozidarjem očital predvsem krivdo za francosko revolucijo. V konzervativnih krogih srednje Evrope se je v tem času vse bolj krepil strah pred francosko revolucijo, ki so ga še okrepile vojne s Francozi. S smrtjo Leopolda II. leta 1792 in vladarskim nastopom njegovega brata Franca so se začeli represivni ukrepi proti ložam. Tudi sicer se je pod cesarjem Francem poostrila cenzura in policijski režim. V decembru 1793 sta se uspavali tudi zadnji dunajski loži: "Sveti Jožef" (reaktivirala se je leta 1790) in loža "Pri novo-okronanem upanju". Nekateri prostozidarji so izgubili svoje službe na dvoru, kateremu so predstavljali vse bolj opozicijo.

Odnos dvora do prostozidarjev se je dokončno zaostрил leta 1794 po odkritju jakobinske zarote. Skoraj vsi jakobinci udeleženi v zaroti so bili tudi prostozidarji. Njihov vodja Ignac pl. Martinović pa je bil tudi iluminat. Proti jakobincem je bil organiziran sodni proces. Sedem so jih leta 1795 obglavili, med njimi tudi Martinovića. Dva sta umrla v ječi, ostali pa so bili obsojeni na dolgoletne zaporne kazni, vendar so bili leta 1802 pomiloščeni. Med obtoženimi jakobinci sta bila tudi kranjska plemiča: baron Siegfried Taufferer (od leta 1782 v dunajski loži "Pri pravi slogi") in grof Leopold Hohenwart. Taufferer je potem, ko so ga leta 1794 soobtožili jakobinske zarote, pobegnil preko Benetk k Francozom. Na francoski strani se je nato vojskoval proti Avstrijcem, ki so ga v vojaških operacijah novembra 1795 zajeli. Usmrtili so ga z obešenjem na Dunaju maja 1796.⁵³ Hohenwart pa je bil obsojen na zaporno kazen od koder mu je na prostost pomagalo vplivno sorodstvo.⁵⁴

Cesar Franc II. je 2. januarja 1795 s patentom prepovedal prostozidarska združenja. Prepoved je leta 1803 potrdil z dekretom. Kljub temu so prostozidarji ohranili skrivne stike med seboj.⁵⁵ Pre-

⁴⁸ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 149 - 150.

⁴⁹ HHSt, VA, karton 65/1.

⁵⁰ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 155.

⁵¹ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 56.

⁵² E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 354.

⁵³ P. Vodopivec, Kranjski jakobinec baron Siegfried von Taufferer in Francija, Prispevki za novejšo zgodovino, XXX, 1990, str. 3 sl.

⁵⁴ D. Zwitter - Tehovnik, Wirkungen der Französischen Revolution in Krain. Veröffentlichungen des historischen Instituts der Universität Salzburg, Wien-Salzburg 1975, str. 141 sl.

⁵⁵ H. Reinalter, Freimaurerei und Geheimbunde in Österreich im Einflussfeld der Französischen Revolution, Quarta Coronati Berichte, Nr. 11, december 1986, str. 50 - 59.

poved je ostala v avstrijski polovici monarhije v veljavi do njenega propada leta 1918.

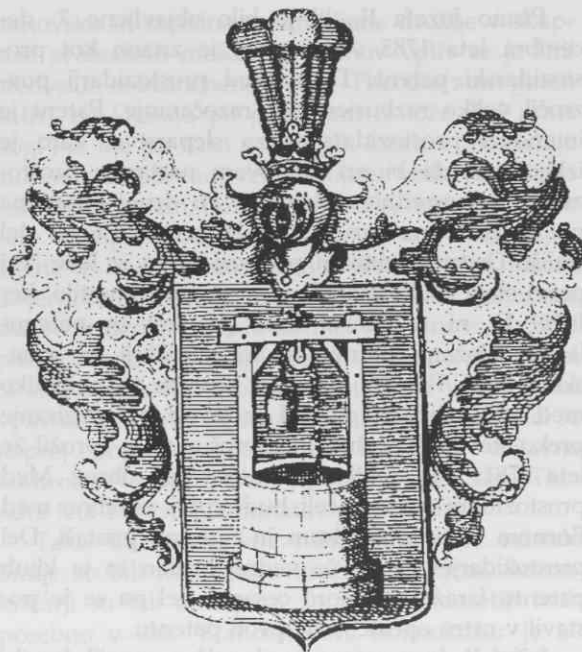
Leta 1785 je bilo v dunajskih ložah preko 700 prostozidarjev. Od tega jih je 42% pripadalo plemstvu, med njimi le 14% visoki aristokraciji. Od poklicev so bili najštevilčnejši tisti, ki so službovali v vojski, kar 22%, skoraj enak procent je bil iz vrst uradništva. Naslednja največja poklicna skupina je bila iz vrst obrtnikov in trgovcev in je obsegala le 7%, sledili so ji univerzitetni profesorji in učitelji z 6%.⁵⁶ Tudi sestava članstva vseh lož za vsa leta (3947 prostozidarjev) 18. stoletja da podobno sliko: 28,9% v državni upravi, 22,9% v vojski, 10,7% v trgovini, 6,3% umetnikov, 6,1% učiteljev, 5,2% zdravnikov, 5% publicistov, 4,3% duhovnikov itd.⁵⁷

LOŽE V NOTRANJI AVSTRIJI V 18. STOLETJU

Prva je v virih izpričana loža v Trstu leta 1773 z imenom "Sloga" (La Concordia), ki je štela leta 1774 dvanajst članov. Leta 1774 je kot prava škotska loža dobila iz Prage konstitucijo.⁵⁸ Nekaj let kasneje, najverjetneje leta 1776, je bila ustanovljena loža "Prava harmonija in sloga" ("Harmonie et Concorde universalle", oziroma "Zur wahren Eintracht und Harmonie"). Med njenimi člani srečamo tudi grofa Turjaškega.⁵⁹ V Trstu so verjetno občasno delovale tudi druge lože, vendar je po letu 1785 delovala najverjetneje samo še loža "Prava harmonija in sloga". Delovala je po sistemu eklektične zveze, ki je nastala leta 1783 po odcepitvi od sistema striktne observance. Sistem je nastal na Nemškem in je leta 1789 obsegal 30 lož, od tega v habsburški monarhiji le dve: v Salzburgu in Trstu.⁶⁰

Leta 1782 je bila v Mariboru postavljena loža "Združena srca" (Zu den vereinigten Herzen), ki se je leta 1783 preselila v Gradec, kjer je bila aktivna najverjetneje do konca osemdesetih oziroma začetka devetdesetih let.

V Celovcu je bila leta 1783 postavljena loža "Dobrodelna Mariana" (Zur wohlthätigen Marianna). Pri postavitvi lože je odigrala pomebno vlogo nadvojvodinja Marija Ana, ki se je leta 1781 po smrti svoje matere cesarice Marije Terezije preselila v Celovec. Imela je tesne stike z ložo "Pri pravi slogi" posebno z Ignacom pl. Bornom. Celovška loža je prenehala z delom leta 1786 po izdaji prostozidarskega patenta.⁶¹

Grb družine Desselbrunner, katere člane srečamo tako v graški prostozidarski loži "Združena srca" kot tudi v ljubljanski prostozidarski loži "Dobrodelnost in stanovitnost". (Arhiv Republike Slovenije, Graščinski arhiv I, Dol, fasc. 79)

V Gorici je delovala loža "Pri pogumu" (Zur Freimüthigkeit), ki je imela leta 1785 15 članov.⁶² Najverjetneje je bila postavljena leta 1784 in verjetno ni delovala dlje od leta 1786.

V Ljubljani pa je bila loža postavljena desetletje kasneje, leta 1792, z imenom "Dobrodelnost in stanovitnost" (Zur Wohlthätigkeit und Standhaftigkeit). Vse lože z izjemo ljubljanske so izpričane z izvirnimi arhivskimi dokumenti, ljubljanska pa z dovolj zanesljivimi poročili.

Nenezić piše naj bi v 18. stoletju obstajala tudi loža v Kopru,⁶³ vsekakor pa ne v času, ko je prišel Koper pod habsburško monarhijo.

LOŽA "ZDRUŽENA SRCA" MARIBOR

Pri postavitvi mariborske lože je odigral bistveno vlogo upokojeni svetnik uprave v Banatu Ivan Vaclav Maria grof pl. Pötting, ki je prišel leta 1782 v Maribor. Pötting je bil mojster starosta⁶⁴ v loži v Temišvaru in direktor rožnokrižarskega krožka na Češkem. Abafi meni, da je prišel v Maribor z namenom, da bi tu oblikoval rožnokrižarski krog. Pri tem naj bi si pomagal z ustanovitvijo

⁶² Seznam članov goriške lože ohranjen v HHSt, VA, karton 65/2.

⁶³ Z. D. Nenezić, Masoni u Jugoslaviji (1764 - 1980), Beograd 1984, str. 101.

⁶⁴ Mojster starosta je bil predsedujoči v loži.

⁵⁶ E. Huber, Sozialstruktur, 1989, str. 143.

⁵⁷ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 229 sl.

⁵⁸ L. Abafi, nav.d., str. 197 - 208.

⁵⁹ L. Abafi, nav.d., str. 374 - 382.

⁶⁰ W. Dotzauer, Quellen zur Geschichte der deutschen Freimaurerei im 18. Jahrhundert, Peter Lang, Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris, Band 3, str. 29.

⁶¹ R. Cefarin, nav.d., str. 74 - 174, 118 sl.

prostozidarske lože. Dokaj na hitro je oblikoval ložo, ne da bi posebno izbiral njene člane.⁶⁵ Ložo je 15. novembra 1782⁶⁶ priznala dunajska loža "Pri pravi slogi", z imenom "Združena srca" (Zu dem vereinigten Herzen) kot pravo Loža sv. Janeza.⁶⁷ Mariborska loža je zaprosila tudi za ustanovni patent. Prostozidarji so se srečevali na gradu Radvanje nedaleč od Maribora. Sestavljalo jo je 14 prostozidarjev. Na seznamu⁶⁸ zapisanem 27. 3. 1783 so "pravično pravo in popolno" ložo sv. Janeza z imenom "Združena srca" v Mariboru, ki je bila potrjena s strani avstrijske deželne lože sestavljali naslednji člani:

1. Johan Wenzl grof pl. Pötting, upokojeni cesarsko kraljevi komornik in banatski svetnik kot veliki mojster
2. Johan Joachim Kleist, upokojeni namestnik okrožnega glavarja v mariborskem okrožju kot deputatski mojster starosta
3. Franc Anton pl. Siegenfeld, nadporočnik Terzijevega polka, kot prvi nadzornik
4. Janez Senčer (Sentscher), adjutant Terzijevega polka, kot drugi nadzornik
5. Franc markiz de Ville, bivši grenadir polka Riesischen, kot zakladnik
6. Maksimilijan Straube inšpektor adjunkt, kot sekretar
7. Amadeus Barbolani, kaplan v Terzijevega polku, kot govornik
8. Ignac Frohberger, kirurg v Mariboru, kot ceremonijalni mojster
9. Karl Schmidt pl. Ehrenberg mariborski okrožni komisar, kot prostozidarski mojster
10. Joseph baron pl. Kellerman, vojaški stotnik, kot prostozidarski mojster
11. Joseph pl. Catharin, Terzijev polk, kot prostozidarski vajenec
12. Anton Lufft, kirurg v Terzijevega polku, kot prostozidarski vajenec
- Službujoči bratje:
13. Joseph Hoffer, korporal v Terzijevega polku, kot prostozidarski mojster
14. Joseph Schimeck puškonosец pri velikem mojstru, kot prostozidarski mojster

V loži so imeli največji delež aktivni vojaki, ki jih je bilo 5. Iz Terzijevega polka pa sta bila še kirurg in duhovnik. Poleg njih je bil v loži še en bivši vojak. Skupaj je bilo tako kar osem oseb, ki jih je plačevala vojska. Poleg teh sta bila še dva uradnika, dva upokojena uradnika, en kirurg, ena oseba pa je bil zaposlena pri velikem mojstru.

Terzijev polk iz katerega je bilo v loži sedem

prostozidarjev, se je imenoval "Ogrski pehotni polk". Od leta 1769 je nosil številko 16. V letih 1766 - 1806 je imel polk svoj naborni okraj na Švabskem, delno v škofiji Münster. Leta 1771 je dobil stalni naborni okraj na Štajerskem v Celjskem okrožju in en pomožni okraj v Galiciji. Sedež poveljstva je imel med leti 1775 - 1804 v Mariboru. Polk se je selil daleč okrog, vendar je bil od leta 1766 do 1800 ves čas na Štajerskem. Med letoma 1778 in 1800 je bil imetnik regimenta baron Ludvik pl. Terzy.⁶⁹

Seznam vseh mariborskih prostozidarjev iz lože "Združena srca" je loža skupaj s spremnim dopisom poslala 28. 3. 1783 na Dunaj. Dopis so podpisali Pötting, Kleist, Siegenfeld, Senčer in Straube.⁷⁰

Loža je imala svoj pečat v obliki heksagrama s tremi gorečimi srci v sredini nad katerimi dva psa držita napis "Triple union", nad njim je božje oko, pod njim pa kotnik in šestilo, vse skupaj pa obkroža še drugo šestilo.

Mojster starosta mariborske lože Pötting je prišel kmalu na slab glas, ker naj bi bil velik "blebetač in harlekin".⁷¹ Tudi v loži, ki je bila sestavljena dokaj na hitro, je prišlo do nesoglasij in nezaupanja do njenega vodje. O Pöttingu in "ceremonijah" na gradu naj bi razpravljala vsa mariborska okolica.⁷² Zato je Pötting avgusta 1783 sklenil, da prestavi ložo v Gradec. Odpotoval je v Gradec in preko gubernija zaprosil cesarja naj mu dovoli ustanoviti ložo v Gradcu. Državna pisarna mu je ložo dovolila ustanoviti pod pogojem, da jim razloži vse prostozidarske skrivnosti. Ali je sploh odgovoril in kaj je Pötting odgovoril, ni znano, jasno je le, da je konec leta 1783 na veliko veselje svojih nasprotnikov odstopil kot mojster starosta mariborske lože "Združena srca" in zapustil ložo. Kmalu nato je na Dunaju umrl.

Pri nadaljnji selitvi lože in njeni postavitvi v Gradcu je odigral pomebno vlogo artilerijski major Aleksander pl. Ender, ki je bil član dveh praških lož. Leta 1783 je prišel v Gradec ter priporočil Sauerja in Schwitzna, da so ju sprejeli v eno od praških lož. Ta dva sta nato odigrala vodilno vlogo pri nadaljnjem vodenju lože. V juniju 1783 je loža dobila iz Prage ustanovitveni patent in bila 24. junija 1783 svečano instalirana. Na čelu lože je bil Žiga baron Schwitzen.⁷³ Loža se je preselila v Gra-

⁶⁹ A. fr. von Wrede, *Geschichte der K. und K. Wehrmacht, Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende XIX. Jahrhunderts*, Wien 1898, I. Band, str. 226 - 227.

⁷⁰ HHSt, VA, karton 72, fol. 46.

⁷¹ L. Abafi, nav.d., str. 367.

⁷² L. Abafi, nav.d., str. 364 - 365.

⁷³ M. Schwaiger, *Waren alle menschen Brüder? Eine personengeschichtliche Untersuchung über die Mitglieder der Freimaurerlogen "Zu den vereinigten Herten im Orient zu Graz" in den Jahren 1785 und 1786*, Graz 1993.

⁶⁵ L. Abafi, nav.d., str. 364.

⁶⁶ HHSt, VA, karton 72, fol. 46.

⁶⁷ A. Leskovec, *Politični in kulturni razvoj Maribora 1752 - 1850 v: Maribor skozi stoletja*, Maribor 1991, str. 200.

⁶⁸ HHSt, VA, karton 72, fol. 45.

dec, kjer je leta 1785, v času ko je bil izdan patent Jožefa II., imela že 82 članov. Prvi seznam članov graške lože je ohranjen ob praznovanju svečanosti ob drugem letu njenega obstoja.⁷⁴ Med njimi so bili tudi vsi člani mariborske lože razen Pöttinga, Kleista, Schmidta pl. Ehrenberga in Kellermana. Do junija 1785 je uspalval svoje članstvo še Straube. Decembra 1785 je štajerski guverner grof Franc Anton pl. Khevenhüller objavil reformni patent Jožefa II. Po objavi je ložo zaradi dejstva, da so bile lože dolžne cesarju poslati sezname svojih članov 21 prostozidarjev ložo zapustilo. V letu 1786 je imela loža 62 članov, od tega je bilo devet novih.

O delovanju lože v naslednjih letih ni veliko podatkov. Loža naj bi bila še aktivna zagotovo vsaj do leta 1788. Kdaj je prenehala z delovanjem, ni jasno, leta 1794 ni bila več aktivna in je tako delila tipično usodo lož v večjem delu habsburške monarhije. V letih 1785 - 86 je znanih 91 članov. Leta 1785 je bilo 16 vajencev, 10 pomočnikov in 56 mojstrov, v letu 1786 pa 8 vajencev, 1 pomočnik in 63 mojstrov. Glede na službo je bilo v loži 24 vojakov, 16 uradnikov, 12 duhovnikov, 7 trgovcev ali obrtnikov, 6 učiteljev, 6 uslužbencev, 5 jih je živelo od lastnih sredstev, 4 zdravniki, 4 upokojenci, 3 industrijalci, in po en advokat, umetnik, slikar in posestnik. Od vseh jih je bilo 41 plemičev, večinoma iz vrst nižjega plemstva. Med mojstri v loži je bil tudi Thadeus grof pl. Trattmansdorf sicer stolni korar v Olomucu, ki je bil leta 1794 imenovan za škofa in leta 1816 za kardinala. V loži "Združena srca" v Gradcu je bilo iz Slovenske štajerske 15 članov, dva pa sta bila iz Kranjske.⁷⁵

LOŽA "DOBRODELNOST IN STANOVITNOST LJUBLJANA"

Podatki o ljubljanski loži "Dobrodelnost in stanovitnost" so v razpravah zelo skopi. Ložo omenjajo Kidrič,⁷⁶ Vodopivec,⁷⁷ Nenezić⁷⁸ itd. Kidrič, ki omenja ložo na večjih mestih,⁷⁹ piše da naj bi bila ustanovljena 5. aprila 1792, vendar naj bi njena aktivnost zamrla še preden je dobila konstitucijo iz Berlina.⁸⁰ Članov ljubljanske lože Kidrič ne omenja, razen domneve, da naj bi bil med njimi tudi Linhart. Nenezić napačno povzema Kidričevo razpravo o francosko ilirski loži ter šteje njene člane iz leta 1813 za člane lože "Dobrodelnost

in stanovitnost" iz leta 1792.⁸¹ Ta napaka je že na prvi pogled več kot očitna, saj ima za mojstra starosto ljubljanske lože iz leta 1792 Chabrola⁸² - se pravi intendanta Ilirskih provinc, ki je prišel v Ljubljano šele 24. septembra 1811. Chabrola policijski viri⁸³ postavljajo na čelo francoske ilirske lože, nima pa zveze z ložo "Dobrodelnost in stanovitnost".

Pričujoči do sedaj neznani podatki o ljubljanski loži "Dobrodelnost in stanovitnost" temeljijo predvsem na podlagi razprave Brabbéeja,⁸⁴ objavljene pred več kot sto leti. Njegova razprava, ki je bila do danes nepoznana, potrjuje Kidričeve domneve glede konstitucije iz Berlina, ne ujema pa se z njegovo domnevo, da naj bi bil med njenimi člani tudi Linhart. Brabbéeju, ki je bil poznavalec omenjene problematike, so bili dostopni nekateri izvirni dokumenti o ljubljanski loži, kot uvodoma tudi sam navaja.⁸⁵ Veliko zanesljivost podatkov, ki jih navaja Brabbée, na primer glede prejšnjega članstva ljubljanskih masonov, potrjujejo dokumenti posameznih lož tako v Hišnem, dvornem in državnem arhivu na Dunaju⁸⁶, kot tudi v Deželnem arhivu v Gradcu.⁸⁷ Nadalje Brabbéejeve navedbe potrjujejo sicer skopi podatki, ki jih je zbrala ljubljanska policija in so shranjeni v Arhivu Republike Slovenije,⁸⁸ ter v Splošnem upravnem arhivu na Dunaju. Vsi ti podatki, ki se med seboj dopolnjujejo, nam pričajo o življenju sicer majhne, a ene od poslednjih lož v habsburški monarhiji 18. stoletja. Nenazadnje potrjujejo prisotnost vseh ljubljanskih prostozidarjav na Kranjskem tudi drugi dokumenti: kranjski deželni šematizmi (ujemajo se z navedbami, ki jih iz dokumentov povzema Brabbée), matične knjige in drugo.

⁸¹ Z. D. Nenezić, nav.d., str. 101 - 102; res je, da tudi pri Kidriču na prvi pogled ni povsem očitno na katero ložo se nanaša spisek; glej F. Kidrič, Zbrano delo II, str. 214.

⁸² Z. D. Nenezić, nav.d., str. 110.

⁸³ HHSt, VA, karton 97.

⁸⁴ G. Brabbée, Die Loge "Zur Wohlthetigkeit und Standhaftigkeit" im Orient von Laibach (5793), Allgemeine österreichische Freimaurer Zeitung, III, Wien 1876, str. 30 - 35 (članek je podpisan le s psevdonimom, oziroma kraticami - Br. Gbr.); Uvodoma Brabbée navaja, da je razprava napisana na osnovi doslej še neuporabljenih rokopisnih virov.

⁸⁵ Gustav Brabbée (rojen 1822) je objavil precej zgodovinskih prispevkov o ložah v času Marije Terezije in Jožefa II. Bil je član družine, iz katere so bili prostozidarji že od leta 1781. Vire za svoje razprave je črpal iz zapuščine svojega deda, kot tudi iz drugih spisov, ki jih je sam vneto iskal. Gustav Brabbée je bil leta 1848 sprejet v dunajsko ložo "Sveti Jožef". Korespondenca te lože iz konca 18. stoletja je bila vir njegove razprave o ljubljanski loži "Dobrodelnost in stanovitnost" 1792 - 1795.

⁸⁶ HHSt, VA, karton 41, 72, itd.

⁸⁷ Steiermärkischen Landesarchiv Graz (StLA), Stadt 202 a, 639. (Freimaurerakte).

⁸⁸ AS, Preds. A., Repertorium über die geheimen Polizeien Akten 1791 - 1800.

⁷⁴ HHSt, VA, karton 72.

⁷⁵ M. Schweiger, nav.d., str. 169 - 178.

⁷⁶ F. Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva, Ljubljana 1938, str. 259.

⁷⁷ P. Vodopivec, Prostozidarstvo v: Enciklopedija Slovenije, 9, Ljubljana 1995, str. 383.

⁷⁸ Z. D. Nenezić, nav.d., poglavje: Slobodni zidari u Sloveniji do zabrane 1795 godine, str. 101.

⁷⁹ F. Kidrič, Dobrovsky in slovenski prepoved njegove dobe, Ljubljana 1930, str. 59 - 60.

⁸⁰ F. Kidrič, Zbrano delo II, Ljubljana, str. 214.

Verzeichniß

1783. 22. 3.

Der vereidete, eidle, vollkommenen und von der hochwürdigsten Provincial Haupt Landes-
Loze in Aufhebung bestätigten St. Joannis unter dem Namen der hannoverschen
Loze, der fünf neuen Mitglieder zugeworfen in Maßnahme des 23. 1783.

Nr.	Namen	character, und Dienst Chargen	Ordensgrade und Dienst
1	Johann Wenzel Graf v. Pötting	2. P. Inspektor, junger Admiral, admiral, auch, um in gewissen Fällen kommand.	2. P. Inspektor
2	Johann Joachim von Kleist	junger Adl. Inspektor, auch in Maß. junger Inspektor, junger Inspektor	junger Inspektor v. Pötting
3	Franz Anton von Siegensfeld	junger Inspektor, auch Inspektor, Inspektor	junger Inspektor
4	Johann Sentscher	adjutant des Inspektor, Inspektor	junger Inspektor
5	Franz Marguis de Velle	junger Inspektor, junger Inspektor, auch Inspektor	Inspektor
6	Maximil. Straube	2. P. Inspektor, adjutant	Inspektor
7	Emmanuel Barthelemy	Inspektor, auch Inspektor, Inspektor	Inspektor
8	Ignatz Frohberger	chirurgus in Maßnahme	Inspektor
9	Carl Schmeider 3. Finanzier	2. P. Inspektor, auch Inspektor	Inspektor
10	Joseph 3. Kellermann	2. P. Inspektor, auch Inspektor	Inspektor
11	Joseph 3. Catharin	Inspektor, auch Inspektor, Inspektor	Inspektor
12	Anton Löffel	Inspektor, auch Inspektor, Inspektor	Inspektor

Eienende Lieder

1	Joseph Hoffer	2. P. Inspektor, auch Inspektor, Inspektor	Inspektor
2	Jos. Pfinnach	Inspektor, auch Inspektor, Inspektor	Inspektor

Seznam članov lože "Združena srca" Maribor 1783
(Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Vertrauliche Akten, karton 72)

Pobudo za ustanovitev lože v Ljubljani so dali nekateri tukajšnji prostozidarji in dunajska loža "Sveti Jožef". Dunajska loža "Sveti Jožef", ki se je leta 1785 ob izdaji cesarskega patenta zaradi sporov z veliko ložo Avstrije v celoti uspravala, se je leta 1790 skupaj z uspavanim članstvom reaktivirala, in dobila novo konstitucijo iz Berlina.⁸⁹ Njen motiv za ustanovitev lože v Ljubljani je bil v želji po obnovitvi Avstrijske deželne lože. Tudi ljubljanski prostozidarji so se za pridobitev konstitucije obrnili na veliko ložo Nemčije, ki je bila materinska loža dunajski loži "Sveti Jožef".⁹⁰

Dunajska loža "Sveti Jožef" je 1. maja 1792 pisala veliki nemški loži v Berlin, da vodijo vpe-ljevanje lože "Stanovitnost in dobrodelnost v orientu v Ljubljani".

V Ljubljani se je, verjetno v aprilu leta 1792, sestalo več prostozidarjev in izrazilo željo, da bi v Ljubljani ustanovili regularno ložo. Vsak od prisotnih je moral predložiti izkaz, da je prostozidar, da je bil sprejet v regularno ložo in v katero stopnjo je bil posvečen. Najprej so podrobno preučili certifikate vseh prisotnih. Na srečanju je bilo 13 prostozidarskih bratov od tega 8 mojstrov, 1 pomočnik in 4 vajenci. Razpravljali so še o lokaciji lože in drugih z njo povezanih okoliščinah, ki bi omogočile ustanovitev regularne lože. Za provizoričnega mojstra starosto⁹¹ so imenovali barona Bernarda barona Rosettija, za provizoričnega sekretarja pa Alojza Kappusa pl. Pichelsteina. Originalni, vendar nedatiran protokol zasedanja so poslali dunajski loži "Sveti Jožef" z željo po prejemu konstitucije. V pismu so dunajske brate obvestili, da so mojstra starosto in uradnike že izvolili in pripravili vse potrebno. Zapisali so, da zavisi sedaj vse nadaljnje od bratovske ljubezni dunajskih prostozidarjev, da jih zastopajo očetovsko in materinsko, ter storijo vse, kar je potrebno, da bodo v Ljubljani dobili konstitucijo.⁹²

Priložili so tudi menico (z datumom 9. maj 1792)⁹³ v višini 81 goldinarjev (18 ducatov) za izdelavo dokumentov in konstitucije, namenjeno veliki loži Nemčije v Berlinu, ki so jo podpisali in pečatili vsi prisotni. Dopis so končali s prošnjo, da naj posredujejo za njih ter jih obvestili, da so pripravljeni s hvaležnostjo kriti vse nadaljnje stroške.

V drugem dopisu so ljubljanski bratje ložo "Sveti Jožef" prosili, da jim predčasno pošlje dokumente za prvo stopnjo, ker brez tega ne morejo pričeti z delom, in "kako zelo težko je biti prostozidar brez dela."⁹⁴

Kot ustanovitelje ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost" navaja zapisnik⁹⁵ naslednje brate:

Mojstri:

1. Bernard baron pl. Rosetti, cesarsko kraljevi komornik in kranjski deželni odbornik, sprejet in povišan v orientu v Trstu
2. Jožef pl. Desselbrunner, povišan v orientu v Gradcu.
3. Jožef Pichler, vojaški sodnik v polku grofa Turna, povišan v orientu "Pri ljubezni in resnici" na Dunaju.⁹⁶
4. Adalbert Vischer (Fischer) pl. Riselbach povišan v orientu "Pri okronanem upanju" na Dunaju, v Ljubljani kot cesarsko kraljevi sekretar pri administraciji tobačnih dohodkov in kolkovnem uradu v Ljubljani, pred tem protokolist bankalne direkcije.
5. Jožef Pinhak, stolni pridigar in direktor cerkvenega seminarja v Ljubljani, povišan leta 1788 v mojstra v orientu lože "Pri okronanem upanju" na Dunaju, ko je bil še župni vikar v Spodnji Avstriji.
6. Jožef pl. Foedrantsperg, sprejet in povišan v loži "Pri sedmih modrih" v Linzu, advokat dvornega sodišča, pasauski tajni svetnik.
7. Alojz Kappus pl. Pichelstein, mojster v dunajski loži "Sveti Jožef", sekretar in arhivar kranjskih deželnih stanov.

8. Karl Trockenbrod, kirurg v polku grofa Turna, član lože "De la posterite Union" v orientu v Luxemburgu.

Pomočnik:

9. Gospod Gross, stotnik v polku grofa Turna, iz lože "Dobrodelna Mariana" v Celovcu.

Vajenci:

10. Anton Blažič, deželni svetnik, iz orienta v Trstu.
11. Friedrich von Reitenburg (Reichenberg) stotnik v polku grofa Turna iz lože "Združena srca" v Gradcu.
12. Zschischka pl. Trocsenau, poročnik v polku grofa Turna, iz orienta v Trstu.
13. Janez Evangelist pl. Desselbrunner, iz orienta v Münchnu.

Ložo je sestavljalo pet vojakov, prav toliko uradnikov, en duhovnik, dva trgovca oziroma tovarnarja (brata Desselbrunner). Vojaki so bili iz kranjsko-primorskega bataljona deželne brambe, ki je bil stacioniran v Ljubljani pod poveljstvom majorja Josepha grofa Thurna. Večina bataljona je leta 1809 v času vojne s Francozi prišla v francosko ujetništvo.⁹⁷

Rosetti je bil imenovan za mojstra starosto v

⁸⁹ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 155 sl., str. 180 sl.

⁹⁰ G. Brabbée, nav.d., str. 30.

⁹¹ Mojster starosta: nemško "Meister vom Stuhl", francosko "Vénérable". Mojster starosta je bil predsedujoči v loži.

⁹² G. Brabbée, nav.d., str. 31.

⁹³ To je 9. 5. 1792.

⁹⁴ G. Brabbée, nav.d., str. 31.

⁹⁵ G. Brabbée, nav.d., str. 35.

⁹⁶ Loža "Pri ljubezni in resnici" (Zur Liebe und Wahrheit) je bila ustanovljena leta 1789 na Dunaju, leta 1791 je dobila konstitucijo iz Regensburga. V bistvu je bila rožnokrižarska loža in pri drugih dveh dunajskih ložah ni bila preveč priljubljena. Več o njej glej: E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 182 - 187.

⁹⁷ A. Wrede, nav.d., Band V., str. 120.

loži, Jožef Desselbruner za prvega nadzornika, Pichler za drugega nadzornika, Trockenbrod za ceremoniala, Fischer za zakladnika, Pinhak za govornika in Kappus za sekretarja v loži.

Dokument je pečatilo in podpisalo enajst bratov brez Foedrerspurga in Grossa, ki sta se morda v zadnjem trenutku umaknila.

Članstvo Jožefa Pichlerja, Jožefa Pinhaka, Jožefa pl. Foedrerspurga in Adalberta Riselbacha, v navedenih ložah potrjujejo dokumenti v Hišnem, dvornem in državnem arhivu na Dunaju.⁹⁸ Tudi oba prostozidarja, ki sta bila sprejeta v orientu v Gradcu srečamo na seznamih omenjene Graške lože.⁹⁹ Dva člana Tržaške lože (Rosettija in Blažiča), najverjetneje iz lože "Prava harmonija in sloga", srečamo v spisih ljubljanske policijske direkcije.¹⁰⁰ Več o ljubljanskih in drugih prostozidarjih na Slovenskem v 18. stoletju glej zadnje poglavje.

Dunajski bratje so 2. junija 1792 poslali prošnjo iz Ljubljane skupaj z menico za 18 ducatov veliki loži Nemčije v Berlin. Dokumentom iz Ljubljane so dodali še svoje priporočilo in izrazili odločno podporo ljubljanskim prošnjam. V Berlinu so bili do prispele prošnje zadržani in so v odgovoru 4. julija 1792 menili, da je ljubljanska loža le krak dunajske lože, ki si želi postati avstrijska provincialna loža.

Loža "Sveti Jožef" je pisala 6. decembra 1792 ponovno v Berlin, tokrat s predloženim odtisom pečata nove ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost". Poleg odtisa je bil tudi osnutek drugega pečata ljubljanske lože z izraženo željo, da ljubljanski bratje potrpežljivo čakajo, kateri pečat je primernejši prvi, drugi ali morda kateri tretji. Dodali so, da se vsakega sklepa nova loža veseli in se tudi ne boji stroškov v dokaz svojega zaupanja nadrejenim. Ljubljanski bratje s hrepenenjem pričakujejo tudi izdelano konstitucijo in dokumente, na podlagi katerih bi lahko pričeli z regularnim delom. To si želijo čimprej bi bilo mogoče. Paket s spisi so z Dunaja v Berlin zaradi varnosti poslali brez prostozidarskih oznak.¹⁰¹

Ljubljanska loža je ime verjetno dobila po dveh dunajskih ložah, ki v tem času nista več delovali. Prva loža je bila dunajska loža "Stanovitnost", ki se je leta 1785 uspavala skupaj z ložo "Sveti Jožef" zaradi sporov ob izvajanju patenta, druga dunajska loža "Dobrodelnost" pa se je v tem času združila v ložo "Pri novookronanem upanju".

Velika loža Nemčije je 2. januarja 1793 odpisala, da je bila konstitucija iz Berlina za ljubljanske

brate skupaj z rituali za prve tri stopnje odposlana in da bo Anton Thomas Palmie poskrbel, da jo bodo dobili v Ljubljani. Palmie je bil zastopnik lože "Sveti Jožef" pri veliki loži Nemčije. Glede pečata so bili v veliki nemški loži veseli, ker so jim ljubljanski prostozidarji prepustili v presojo njegovo primerčnost. Menili so, da je odtisnjeni pečat najprimernejši.¹⁰² S podelitvijo konstitucije ljubljanski loži je bila izpolnjena tudi želja dunajske lože "Sveti Jožef", da se ponovno aktivira avstrijska deželna loža. Loža "Sveti Jožef" je v tem času delala po Zinendorfovem sistemu, prizadevala pa si je tudi za delo na višjih stopnjah.¹⁰³

Prvega februarja 1793 je uspelo Antonu Thomasu Palmieju, da je izročil konstitucijo skupaj z drugimi dokumenti tajniku poslaništva Dreyerju.

Cesar je v tem času zahteval poostren nadzor nad prostozidarji. Verjetno so tudi na Dunaj prispele informacije o tem, da naj bi v Ljubljani obstajala prostozidarska loža. Tako je notranji minister zahteval tudi od ljubljanske policijske direkcije vsako četrtletje seznam vseh lož in vseh prostozidarjev v deželi.¹⁰⁴ Podobna poročila je od leta 1793 zahteval cesar z dvornim dekretom tudi od vseh znanih lož. To je pospešilo uspavanje lož po monarhiji. Podatke, ki so jih prejeli od lož ali policije, je nato ministrstvo posredovalo vojaškim poveljstvom, če so bili prostozidarji vojaki, oziroma škofom, če so bili ti duhovniki.¹⁰⁵ Posledica tega dekreta je bila, da sta se 2. 12. 1793 uspavali poslednji dunajski loži "Novookronano upanje" in "Sveti Jožef". Mojstra starosti obeh lož sta 8. 12. 1793 osebno izročila cesarju izjavo o njihovem uspavanju zaradi "nevarnih časov", kar je cesar sprejel z odobravanjem. Prostozidarji so sicer menili, da gre za začasen ukrep.¹⁰⁶

17. decembra 1793 je poslal Palmie loži "Sveti Jožef" na Dunaj potem, ko je dunajska loža že 2. decembra prenehala z delom, prepis protokola iz dne 11. junija 1793 v katerem je veliki mojster velike nemške lože Karel Avgust pl. Beulwitz oznanil, da so 2. januarja 1793 na priporočilo lože "Sveti Jožef" z Dunaja podelili konstitucijo loži pod vodstvom barona Rosettija z imenom "Dobrodelnost in stanovitnost" v Ljubljani v vojvodini Kranjski.¹⁰⁷

Vendar pa so zadevo v zvezi z ljubljansko ložo jemali v Berlinu zelo ležerno. O tem ali so bili dokumenti zares izročeni naprej, v Berlinu ni bilo popolne gotovosti. Tako je 4. julija 1795 pisal Palmie Bödeckerju.¹⁰⁸ Bödecker je bil zastopnik

⁹⁸ HHSt, VA, karton 72; Primerjaj tudi: E. Huber, Sozialstruktur, 1991.

⁹⁹ HHSt, VA, karton, 72.

¹⁰⁰ AS, Preds. A., Repertorium über die geheimen Polizeien Akten 1791 - 1800.

¹⁰¹ G. Brabbée, nav.d., str. 31, str. 33.

¹⁰² G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁰³ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 181.

¹⁰⁴ AS, Preds. A., Repertorium über geheimen Polizei Akten 1791 - 1800.

¹⁰⁵ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 189.

¹⁰⁶ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, str. 195.

¹⁰⁷ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁰⁸ Bödecker je bil dvorni svetnik, mojster v loži "Sveti Jo-

ljublanske lože pri dunajski loži "Sveti Jožef". Poleg članstva v omenjeni loži je bil tudi član reda aziatskih bratov. Pismo se glasi: "Povod današnjega pisma je naročilo, ki sem ga dobil od častitljive velike lože, da pri vas poizvem, kaj se je zgodilo z dokumenti in konstitucijo, katero smo poslali od tu za ložo Dobrodelnost in stanovitnost v Ljubljani. Sam sem izročil paket 1. februarja 1793 tajniku tukajšnjega avstrijskega poslaništva gospodu pl. Dreyerju, ki mi je potrdil prejem in pismo obljubil, da bo poskrbel, da bo paket odposlan. Ali je paket zares prišel v roke ljubljanske lože in bil izročen omenjeni loži, o tem ni Velika loža dobila nobenega sporočila in zato vas prosim, da mi sporočite ali ta loža deluje ali ne."¹⁰⁹

25. julija 1795 je Bödecker odpisal, da je paket, ki ga je izročil brat Palmie in nato odposlal brat Dreyer, prejel brat Franc Schwarzleitner, ki se pojavlja med člani lože Sveti Jožef od 1783 do 1793, čeprav je leta 1792 zaradi pritiska nadrejenih uspal svoje članstvo v loži. On je bil uradnik, ki je skrbel za odpošiljanje poštinih vozov. Paket je tako skupaj s pismom lože "Sveti Jožef" prejel mojster starosta ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost" baron Rosetti, "ki vse dokumente hrani v skrinji s tremi ključavnicami". Bödecker je zapisal, da je lahko velika loža povsem pomirjena in da so dokumenti v dobrih rokah.¹¹⁰

Poleg tega, da je ljubljanska loža verjetno delovala bolj poredko, pa so bili ljubljanski prostozidarji tudi zelo konspirativni. Poleg že sicer nenaklonjenih okoliščin jih je k temu navedla izguba sicer nepomebnega pisma, ki ga je odposlala ljubljanska loža. Zato so ljubljanski prostozidarji sklenili, kot piše Bödecker, prenehati s kakršnokoli korespondenco po pošti in so mu pošiljali sporočila le še ustno po enem od svojih članov, ki je bil občasno na Dunaju. Bödecker je menil, da so ljubljanski bratje dobri, vendar nekoliko plašni.

Komaj je ljubljanska loža začela z delom, je leta 1795 izšel dvorni dekret cesarja Franca o prepovedi prostozidarstva. Loža naj bi tudi že pred tem sicer delala poredko, ker je bil velik del njenih članov vojakov in so bili na pohodih. Leta 1795 loža verjetno ni več delovala saj je Bödecker zapisal, da bo konstitucija, ki je v dobrih rokah, zagotovo uporabljena po predpisih takoj, ko bodo obeti nekoliko boljši. Velika loža Nemčije je bila z odgovorom zadovoljna in ni zahtevala, da se ji dokumenti in konstitucija vrnejo, kar bi sicer lahko storila.

Obstoj samostojne lože v Ljubljani v devetde-

setih letih 18. stoletja je domnevala tudi policija, vendar je takratni kranjski guverner grof pl. Gaisruck pisal 23. 9. 1793 policijskemu ministru, da prostozidarji v deželi nimajo lože, kot tudi ne more sporočiti števila prostozidarjev v deželi.¹¹¹ Guverner očitno ni jemal resno denunciacij, ki jih je prišla ljubljanska policijska direkcija, oziroma je morda celo ščitil denuncirano družbo. Mojster starosta v ljubljanski loži baron Rosetti je bil namreč evidentiran v policijskih seznamih kot prostozidar, vendar pa je bil tudi vplivna oseba v deželi. Prav tako je bil v tajnih policijskih spisih v Ljubljani kot prostozidar evidentiran tudi Blažič. Kljub temu je Blažič od cesarja v letu 1795 prejel plemiški naziv,¹¹² prav tako je bil tudi baron Rosetti vedno znova imenovan na zelo pomebne položaje v državni upravi. Zdi se, da pri tistih prostozidarjih, ki niso bili preveliki frankofili, članstvo v loži tudi po prepovedi lož leta 1795 ni negativno vplivalo na njihovo kariero.

V tem času je policija prejela tudi prijavo da se v Ljubljani ob ponedeljkih in petkih zvečer v neki določeni hiši zbira družba, ki drži nevarne nauke in bere prepovedane knjige. Teh srečanj naj bi se udeleževali profesor tukajšnje gimnazije, deželni sekretar, knjigovodja, advokat in meščan. Denunciant je domneval, naj bi šlo za prostozidarje, medtem ko deželni šef ni bil njegovega mnenja.¹¹³ Če primerjamo denunciacijo z Brabbéejevim seznamom, lahko ugotovimo, da se delno ujema, da pa denunciant ne omenja vojakov, ki pa bi bili lahko v času naznanitve na pohodu. Gimnazijski profesor bi bil lahko Pinhak, deželni sekretar Kappus, knjigovodja Riselbach in advokat Foedransperg.

Policijski minister je bil s poročilom iz Ljubljane, češ da tu ni prostozidarstva, zadovoljen in ni zahteval nadaljnjih ukrepov in poizvedovanj zaradi denunciacije ter je ukrepe prepustil v presojo deželnemu šefu.¹¹⁴ Kljub temu je dobila ljubljanska policijska direkcija v letu 1794 ukaz o nadaljnjih poizvedovanjih, saj se ne sme trpeti tajnih družb in njihovih srečevanj.¹¹⁵

Ljubljanska loža je bila postavljena v času, ki je bil zelo neugoden za prostozidarstvo. Bila je postavljena, kot zadnja prostozidarska loža v Avstriji v 18. stoletju, v času, ko so se uspravale tudi poslednje dunajske lože. Zaradi neugodnih razmer in zaradi dejstva, da so skoraj pol članstva predstavljali vojniki, je bila njena dejavnost verjetno skromna. Po drugi strani pa je bila prav ljubljanska loža ena od zadnjih delujočih lož v habsburški monarhiji 18. stoletja.

žef" je bil že leta 1780 in odposlanec avstrijske provincialne lože na konventu v Wilhelmsbadu. Bil je član reda aziatskih bratov. (E. Huber, Sozialstruktur, 1989, str. 177).

¹⁰⁹ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹¹⁰ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹¹¹ D. Tehovnik-Zwitter, nav.d., str. 125.

¹¹² AS, plemiške diplome št. 7.

¹¹³ D. Zwitter-Tehovnik, nav.d., str. 125 - 126.

¹¹⁴ Nav.d., str. 126.

¹¹⁵ Prav tam.

Grb dunajske lože "Sveti Jožef", ki je vodila postavitev ljubljanske prostozidarske lože "Dobrodelnost in stanovitnost" (Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Vertrauliche Akten)

PROSTOZIDARJI NA SLOVENSKEM V 18. STOLETJU

Predstavljeni so tisti prostozidarji, ki so bili rojeni v slovenskih deželah ali pa so bili večinoma tesneje povezani z njimi. Tukaj navajam približno štirideset izpričanih prostozidarjev iz 18. stoletja. V loži v Gradcu jih je bilo 24, v loži v Mariboru 14, v loži v Ljubljani 13, v različnih ložah na Dunaju 10, v loži v Trstu 3, v loži v Celovcu 2 in po en v loži v Budimpešti, Linzu, Pragi, Münchnu, Gentu, Ebenau in Amsterdamu - tisti, ki so bili v več ložah so šteti večkrat. Za prvi dve loži v Gradcu in Mariboru so sezname članov dobro ohranjeni, za mariborsko ložo za leto 1783, za graško pa za čas od 1784 - 1786.¹¹⁶ Sestava ljubljanske lože je po-

vzeta iz Brabbéejeve razprave. Za jožefinski čas so dobro ohranjeni tudi sezname nekaterih dunajskih lož.¹¹⁷ Velika verjetnost pa je, da bi pri podrobnem pregledu teh seznamov našli še kakšno osebo iz slovenskih dežel. Gradivo lož v Trstu, Celovcu in Gorici pa v ta pregled ni vključeno, tako da seznam še zdaleč ni dokončen.

Seznam po abecednem redu:

Grof Christian Anton pl. Attems (*1795).

- 1785 pomočnik v dunajski loži "Pri pravi slogi".
- 1786, 1787 mojster v dunajski loži "Pri resnici".¹¹⁸ Stotnik v pehotnem polku Antona Esterhazyja. Leta 1797 je prostovoljno zapustil vojsko. Od leta 1793 v malteškem redu. Od leta 1802 imetnik gradu in posesti Rogoza južno od Maribora.¹¹⁹

Leopold Barbo pl. Wachenstein (*Leskovec pri Krškem 1736, +Dunaj 1780).

- V loži "Pri zlatem kolesu" (Zum golden Rad) Ebenau.
- v loži "Pri zelenem levu" (Zum grünen Löwen) Praga.
- 1780 soustanovitelj škotske stopnje v Pragi.¹²⁰ Sin Jožefa Vilijema Barbo in Regine grofice rojene Rattkay. Njegov oče je bil od leta 1738 - 1786 lastnik gospostva in gradu Luknja na Dolenjskem.¹²¹

Karel Amadeus Barbolani, (*Celje 1745, +Langenwang 1806).

- 1782 soustanovitelj lože "Združena srca" Maribor.
- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹²²
- Sin celjskega trgovca Leonharda Barbolana. Kot minorit je bil posvečen leta 1768. Leta 1778 je postal kaplan v cesarsko kraljevem pehotnem polku št. 16 (Terzijev polk), kjer je ostal do leta 1802. Nato je bil do smrti župnik v Langenwangu.¹²³

Anton pl. Blažič

- v tržaški loži (najverjetneje "Splošna sloga in harmonija").¹²⁴
- 1792 vajenec, med ustanovitelji ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹²⁵
- Doktor prava. Leta 1778 je bil upravnik gospostva

¹¹⁷ HHSt, VA, karton 41, 44, 72 itd.

¹¹⁸ HHSt, VA, karton 68, 72.

¹¹⁹ E. Huber, Sozialstruktur, 1991, Attems.

¹²⁰ Die Protokolle, št. 378 sl.

¹²¹ Schwitz von Schvitzhofen, Der Adel in den Matriken des Herzogthums Krain, Görz, 1905, str. 296; AS, Zbirka rodovnikov, Fascikel 1.

¹²² HHSt, VA, karton 72.

¹²³ M. Schweiger, nav.d., str. 38.

¹²⁴ AS, Preds. A., Repertorium über die geheimen Polizeien Akten 1791 - 1800.

¹²⁵ G. Brabbée, nav.d.

¹¹⁶ HHSt, VA, karton 41, 72; StLA, Stadt 202 a, 639, Freimaurerakte.

Pazin. Vsaj od leta 1791 (in do najverjetneje 1795, zagotovo pa do 1793) je bil svetnik pri deželnem sodišču v Ljubljani.¹²⁶ Od leta 1795 pa vsaj do leta 1803 je bil notranjeavstrijski apelacijski svetnik pri višjem kazenskem sodišču v Celovcu.¹²⁷ Leta 1795 mu je cesar Franc podelil plemiški naslov. Leta 1784 se je v cerkvi v Črnučah pri Ljubljani poročil z Marijo Ano pl. Rosenfeld iz Novega gradu v Mengšu,¹²⁸ ki ga je leta 1791 na dražbi kupil za 8200 goldinarjev.¹²⁹ Leta 1810 ga je na srečanje v celovško ložo povabil francoski general Rusca, vendar ker Blažič verjetno ni bil preveč naklonjen Francozom, se po razpravi pri generalu Ruscu lože ni udeležil.¹³⁰

Baron Mihael pl. Brigido (*Trst 1742, +Trst 1816).

- 1783 v loži "Velikodušnost" ("Zur Grossmuth" ali "Magnanimitas") iz Pešte.¹³¹
- leta 1788 se je pridružil striktnim observantom.¹³²

- domnevno tudi v eni od tržaških lož.

Član istrske rodbine baronov brezoviških in lupoglavskih. Študiral je teologijo pri jezuitih v Gradcu. Od leta 1788 do 1806 je bil prvi ljubljanski nadškof, nato do smrti spiški (Zips) škof. Bil je janzenist in jozefinec.¹³³ Zagrebškemu nadškofu Maksimiljanu Vrhovcu, ki je bil tudi prostozidar in se je zanimal za slovenščino, je leta 1803 poslal Japljev prevod biblije in dve slovenski slovnici ter dva slovarja.¹³⁴

Njegov brat Jožef baron Brigido pl. Breszovica (*Trst 1736, +Dunaj 1817).

- 1785 mojster v dunajski loži "Pri pravi slogi".
- 1786 - 87 mojster v dunajski loži "Pri resnici" iluminat.¹³⁵

Guberialni svetnik na Kranjskem, 1774 - 77 predsednik v Banatu, 1784 grof, 1793 guverner v Trstu.

Joseph pl. Catharin

- 1782 vajevec ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.¹³⁶

Terzijev polk.

Matija Dernošnik (*Maribor 1741, +Gradec 14. 10. 1808).

- 1785 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹³⁷

Leta 1757 je vstopil med graške dominikance, leta 1758 je bil posvečen v duhovnika. Med leti 1792 - 1808 je bil nastavljen kot predavatelj biblijskih študij na graškem liceju. V zadnjih letih svojega življenja je verjetno dobil plemiški naslov.¹³⁸

Jožef pl. Desselbrunner (predvidoma mlajši) (+Ljubljana 1792).

- 1785 v loži "Združena srca" v Gradcu.

- 1786 mojster v loži "Združena srca" v Gradcu.¹³⁹

- 1792 med ustanovitelji ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹⁴⁰

Jožef Desselbrunner mlajši je bil ljubljanski trgovec s suknom in tovarnar. Njegov oče, tudi Jožef Desselbrunner, je leta 1762 kupil ljubljansko suknarno skupaj z Ruardom. Ruard je izstopil iz družbe v letu 1768. Obrat je imel nato v času lastništva Jožefa Desselbrunnerja starejšega največji obseg in zmogljivost. Suknarna je imela okoli tisoč zaposlenih in je bila največji industrijski obrat na takratnem Kranjskem. Od leta 1781 sta očetu pomagala voditi obrat sinova Jožef in Ivan (Janez) Desselbrunner. V celoti pa sta prevzela njegovo vodstvo v letu 1788. S suknom je Desselbrunner zalagal vojsko v sedemletni vojni, imel trgovske stike z Judenburgom, Mariborom in Trstom.¹⁴¹ Jožef Desselbrunner mlajši, je bil Linhartov prijatelj ter simpatizer slovenskega preporoda. Sodeloval je tudi pri "jezikovnem, kulturnem revolucionarnem dejanju"¹⁴² - pri postavitvi Linhartove "Županove Micke" na oder kranjskih deželnih stanov. V njeni prvi izvedbi 28. decembra 1789 je igral Tulpenheima. Jožef Desselbrunner mlajši je umrl že decembra 1792, njegov oče pa julija 1794.

Janez Desselbrunner

- v eni od lož v Münchnu.

- 1792 vajevec, ustanovni član ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹⁴³

Od leta 1788 je skupaj z bratom Jožefom vodil ljubljansko tovarno sukna. Tovarna je šla leta 1805, v času njegovega vodstva, v stečaj.¹⁴⁴ Leta 1798 je bil kot stotnik tudi poveljnik ljubljanske mestne divizije.¹⁴⁵

¹³⁷ Isto.

¹³⁸ M. Schweiger, nav.d., str. 49.

¹³⁹ HHSt, VA, karton 72.

¹⁴⁰ G. Brabbée, nav.d. str. 34.

¹⁴¹ SBL, I, 669; III, 153; Glej še: I. Slokar, J. Šorn, Ljubljanska suknarna, Zgodovinski časopis 9, Ljubljana 1955, 1962.

¹⁴² F. Kidrič, Zgodovina, str. 41 sl.; SBL I., str. 669.

¹⁴³ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁴⁴ SBL, II 578.

¹⁴⁵ Instanzen Schematismus, 1798, str. 207.

¹²⁶ Instanzkalendar für das Herzogthum Krain auf das Jahr 1793 mit einem vollständigen Namenregister. Laibach, str. 48.

¹²⁷ Instanzen Schematismus von Herzogthume Krain, 1795, str. 73; Instanzen Schematismus, 1796, str. 78; Instanzen Schematismus 1803.

¹²⁸ Schiviz von Schivizhofen, nav.d.

¹²⁹ M. Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem, str. 290.

¹³⁰ R. Cefarin, nav.d., str. 169 - 170.

¹³¹ HHSt, VA, karton 72.

¹³² IFL, str. 222 - 223.

¹³³ F. M. Dolinar, Jožefizem in janzenizem, v: Zgodovina cerkve na Slovenskem, Celje 1991, str. 153 - 173.

¹³⁴ SBL, I, str. 60.

¹³⁵ HHSt, VA, karton 68, 72; E. Huber, Sozialstruktur, 1991, Brigido.

¹³⁶ HHSt, VA, karton 72.

Janez Legrad pl. Edelfeld (*okoli 1737, +Gradec 1817).

- 1785 vajenec, ki je zapustil ložo "Združena srca" Gradec.¹⁴⁶

Devet let vojak v varaždinskem polku. Leta 1775 je bil nastavljen v Mariboru, kjer je bil leta 1777 inšpektor in 1778 bančni inšpektor. Najkasneje leta 1794 je odšel v Gradec.

Karl Schmid pl. Ehrenberg (+Celje 1809).

- 1782 soustanovitelj lože "Združena srca" Maribor.

- 1785 pomočnik v loži "Združena srca" Gradec, je ložo istega leta zapustil.¹⁴⁷

Leta 1777 okrožni adjunkt, od 1784 okrajni komisar v Mariboru, od leta 1794 pa okrožni komisar v Celju.

Jožef pl. Födransperg

- 1784 - 91 vajenec, pomočnik in mojster v loži "Pri sedmih modrih" Linz.

- 1786 ceremonijalni mojster v loži "Pri sedmih modrih" Linz.¹⁴⁸

- 1792 mojster, soustanovitelj lože "Dobrodelnost in stanovitnost" Ljubljana.¹⁴⁹

Bil je doktor prava in do leta 1786 advokat dvornega sodišča. Od leta 1787 do 1791 je bil v Passavu, kot pasavski svetnik. Od leta 1791 knežji pasavski tajni svetnik.¹⁵⁰ Od leta 1792 do 1835 ga večkrat srečamo v matrikah kranjskega plemstva ob krstu plemiških otrok ipd.¹⁵¹ Od leta 1796 do 1799 ga zasledimo kot poštnega mojstra v Novem mestu.¹⁵² Leta 1801 pa kot poštnega mojstra v Trebnjem.¹⁵³ Nova služba je malce nenavadna za pravnika in ni izključeno, da gre za dve različni osebi.

Ignaz Frohberger (Frauberger)

- 1782 mojster, ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec. Kirurg v Mariboru.¹⁵⁴

Janez Krstnik Gadolla (+grad Goričica, okrožje Celje 1832).

- 1785 vajenec v loži "Združena srca" Gradec.

- 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹⁵⁵

V loži srečamo tudi tri člane trgovske dinastije Gadolla iz Gradca. V Innsbrucku je promoviral iz

prava in bil zaposlen kot advokat na Štajerskem. Bil je imetnik gospostva in gradu Goričica v celjskem okrožju. Leta 1784 je prejel plemiško diploma. Kasneje je bil odbornik Štajerskih deželnih stanov, imetnik gospostev Reichenstein in Anderburg.¹⁵⁶

Joseph Hoffer

- 1782 mojster, ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

- 1785 mojster v loži "Združena srca" Gradec,¹⁵⁷ korporal v Terzijevem polku.

Jožef Ferdinand pl. Kalchberg (+1831).

- 1785 pomočnik, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹⁵⁸

Družina Kalchberg izvira iz zgornje doline Mure z gradu Pichl. Jožef Ferdinand Kalchberg je bil imetnik gospostev Mirna (od 1790 do 1831) in Galetovega gradu v Šiški (od 1811 - 1831).¹⁵⁹ Bil je član kranjskih deželnih stanov in še leta 1824 odbornik v Ljubljani.¹⁶⁰ Je brat dramatika in pesnika Janeza Nepomuka Kalchberga, ki je bil tudi član lože "Združena srca".¹⁶¹

Andrej Kaučič (*Kapela pri Ljutomeru 1752, +1826 Gradec).

- 1785 pomočnik v loži "Združena srca" Gradec.

- 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹⁶²

Gimnazijo je obiskoval v Mariboru. Za doktorja filozofije in teologije je promoviral v Gradcu. V letih 1770 - 71 je potoval za 10 mesecev v Trst, Pulo in Rim. Nato je študiral pri graških jezuitih molinistično teologijo in bil leta 1775 posvečen v duhovnika. Po ukinitvi jezuitov je študiral pri dominikancih tomistično teologijo. Kratek čas je kaplanoval je v Radgoni, nato pa odšel študirat meščansko pravo na Dunaj. Septembra 1780 je postal duhovnik v Schladmingu, kjer si je pridobil tudi zaupanje protestantov. Leta 1782 je bil kaplan v Lipnici, nato župnik na Riegersburgu in leta 1784 postal zborovski mojster v Mariboru ter leta 1785 prevzel mariborsko mestno faro. Bil je dejaven posebno na področju skrbi za reveže in pri izobraževanju. Devet let je bil direktor mariborske gimnazije. Kot kanonik je v letih 1808 - 1810 vodil mariborsko semenišče.¹⁶³

¹⁴⁶ HHSt, VA, karton 72.

¹⁴⁷ Isto.

¹⁴⁸ Isto.

¹⁴⁹ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁵⁰ G. Brabbée, nav.d., str. 35.

¹⁵¹ Schivizhoffen, nav.d.

¹⁵² Instanzen Schematismus, 1796, str. 68; 1799, str. 163.

¹⁵³ Instanzen Schematismus, 1801, str 175; 1803.

¹⁵⁴ HHSt, VA, karton 72.

¹⁵⁵ Isto.

¹⁵⁶ M. Schweiger, nav.d., str. 65 - 66.

¹⁵⁷ HHSt, VA, karton 72.

¹⁵⁸ Isto.

¹⁵⁹ M. Smole, nav.d.

¹⁶⁰ M. Schweiger, nav.d., str. 78.

¹⁶¹ M. Schweiger, nav.d., str. 74.

¹⁶² HHSt, VA, karton 72.

¹⁶³ M. Schweiger, str. 85.

Baron Joseph pl. Kellerman (*1737 Bruselj).

- 1782 mojster, ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

- 1785 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹⁶⁴

Vojaški stotnik.

- tudi v loži "Varnost" (Zur Sicherheit) Bratislava.

Ignac Alojz pl. Kleinmayer (*Celovec 1743, +Ljubljana 1802).

- do leta 1785 v loži "Dobrodelna Mariana" Celovec.¹⁶⁵

- 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹⁶⁶

Iz znane koroške tiskarske in knjigotrske družine. Imel je tiskarno v Celovcu, kjer je tudi izdajal časopis "Klagenfurter Zeitung" in knjigarno na Dunaju. Leta 1782 si je uredil tiskarno tudi v Ljubljani in pričel z izdajanjem časopisa "Laibacher Zeitung". V Žužemberku je imel svoj papirni mlin.¹⁶⁷

Johan Joachim Kleist

- 1782 mojster ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

Namestnik okrožnega glavarja v Mariboru. Leta 1782 že v pokoju.

Anton Lufft (*Dunaj 1747).

- 1782 vajevec, ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹⁶⁸

Od leta 1777 kirurg v Terzijevem polku.

Jožef Anton Mič (Mitsch) (*1754 Sv. Peter pri Celovcu, +Gurnitz 1848).

- v loži "Dobrodelna Mariana" Celovec.¹⁶⁹

Koroški Slovenec Jožef Mič je bil duhovnik, sicer pa navdušen filozof, razsvetljenec in jožefinec. Izdal je tudi več filozofskih razprav. Doživel je visoko starost 94 let.¹⁷⁰

Franc Ksaver Neupauer, (*Maribor 1753, +Gradec 1835).

- 1785 pomočnik v loži "Združena srca" Gradec.¹⁷¹

Sin mariborskega mestnega upravnika. Po šolanju v Mariboru je študiral v Gradcu pravo in filozofijo. Od leta 1780 je bil izredni profesor nemškega prava, od leta 1783 pa redni profesor pravoznanstva na graški in kasneje dunajski univerzi. Na Dunaju je imel stike z jakobinci, zaradi česar se je moral zagovarjati pred državno komisijo.

Alojz Kappus pl. Pichelstein (+Ljubljana 1803).¹⁷²

- v loži "Sveti Jožef" Dunaj (verjetno od 1790).

- 1792 mojster, ustanovni član ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹⁷³

Bil je doktor prava. Od leta 1782 ga srečamo kot zapriseženega advokata deželnega glavarstva na Kranjskem.¹⁷⁴ Od leta 1793 je bil deželni sekretar kranjskih deželnih stanov.¹⁷⁵ Od leta 1796 do 1803 je bil kranjski stanovski sekretar in direktor pisarne kranjskih deželnih stanov,¹⁷⁶ istočasno tudi svetnik pri odboru kranjskih deželnih stanov.¹⁷⁷

Jožef Pichler

- 1790 v dunajski loži "Pri ljubezni in resnici".¹⁷⁸

- 1792 mojster med ustanovnimi člani ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹⁷⁹

Vojaški sodnik v polku grofa Turna.¹⁸⁰ Iz policijskega zaznamka ljubljanske policije bi lahko domnevali, da je bil Jud.¹⁸¹

Jožef Pinhak (*Zweckendorf 1755, +Ljubljana 1814).

- 1787 - 1790 mojster v loži "Novookronano upanje" Dunaj.¹⁸²

- 1792 mojster med ustanovnimi člani ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹⁸³

Na Dunaju je študiral bogoslovje, pristopil k benediktinskemu redu. Leta 1785 je duhovnik v kraju Gars. Leta 1789 je nastopil službo stolnega pridigarja v Ljubljani. Verjetno je prišel v Ljubljano tudi zaradi vpliva znancev nadškofa Brigida in kononikov Riccija in Raigersfelda. Službo stolnega pridigarja je v Ljubljani opravljal do leta 1797. Od leta 1793 do 1797 je bil tudi ravnatelj bogoslovnega semenišča, med letom 1794 - 99 je bil prvi profesor verouka na ljubljanski gimnaziji. Od leta 1797 je bil šentjakobski župnik, leta 1810 je postal ljubljanski kanonik. Prijateljeval je z Zoisom, Linhartom, Debevcem in Vodnikom. Po Linhartovi smrti je leta 1798 kupil od njegove vdove hišo, in še Kastelčevo posestvo ter tu postavil tovarno vitriola in poletno vilo. Tovarna je šla leta 1803 v

¹⁷² Schivizhoffen, nav.d., str. 209.

¹⁷³ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁷⁴ Neuer Instanzkalender auf das Jahr 1782 ... des Herzogthums Krain, Laibach, str. 66.

¹⁷⁵ Instanzkalender für das herzogthums Krain auf das Jahr 1793 mit einem vollständigen Namenregister, Laibach, str. 54.

¹⁷⁶ Instanzen Schematismus 1796 str. 94; 1803.

¹⁷⁷ Prav tam.

¹⁷⁸ HHSt, VA, karton 72.

¹⁷⁹ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁸⁰ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁸¹ AS, Preds. A., Repertorium über die geheimen Polizeien Akten 1791 - 1800.

¹⁸² HHSt, VA, karton 72; E. Huber, Sozialstruktur 1991, Pinhang.

¹⁸³ G. Brabbée, nav.d., str. 34; njegovo članstvo v ljubljanski loži domneva tudi F. Kidrič, SBL II, 339 - 341.

¹⁶⁴ HHSt, VA, karton 72.

¹⁶⁵ R. Cefarin, nav.d., str. 102.

¹⁶⁶ HHSt, VA, karton 72.

¹⁶⁷ R. Cefarin, nav.d., str. 102 - 103.

¹⁶⁸ HHSt, VA, karton 72.

¹⁶⁹ R. Cefarin, nav.d., str. 87 sl.

¹⁷⁰ R. Cefarin, str. 87 - 91.

¹⁷¹ HHSt, VA, karton 72.

stečaj. Bil je prosvetljeni janzenist in izrazit jože-finec.¹⁸⁴

Johan Wenzel grof pl. Pötting (+Dunaj 1783).

- mojster starosta v loži v Temišvaru.
- 1782 veliki mojster, ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.¹⁸⁵
- V času ustanovitve bivši svetnik v Banatu.

Janez Anton Ricci (*Krmin 1745, +Naklo 1818).

- 1781 - 1783 mojster v loži "Okronano upanje" Dunaj.
- 1784 višja stopnja v loži "Okronano upanje" Dunaj.
- 1785 mojster v loži "Okronano upanje" Dunaj.¹⁸⁶
- Kidrič domneva, da naj bi bil član dunajske lože "Okronano upanje" že leta 1778 in da je organiziral ljubljansko ložo "Dobrodelnost in stanovitnost". Ni izključeno, da je sodeloval pri postavljanju ljubljanske lože, vendar ni bil med njenimi ustanovnimi člani. Ricci pa je poznal Bödeckerja saj ju leta 1781 skupaj srečamo med obiskovalci lože "Pri pravi Slogi".¹⁸⁷ Kidrič mu nadalje na osnovi dunajskih policijskih poročil pripisuje tudi članstvo v ljubljanski loži "Prijetelji kralja rimskega in Napoleona".¹⁸⁸ Vendar pa so bile policijske domneve napačne.¹⁸⁹
- Ricci je bil duhovnik. Leta 1772 je postal kanonik pri ljubljanski škofiji, kamor ga je poklical škof Karel Herberstein. Bil je deležen številnih cerkvenih dostojanstev: 1788 stolni dekan, 1796 komendnik malteškega viteškega reda v Polstu na Koroškem, 1808 stolni prošt in župnik v Radovljici kjer je imel vikariat, 1801 je dobil mesto generalnega vikarja in pomožnega ljubljanskega škofa. Bil je simpatizer slovenskega prepovednega gibanja in je leta 1782 dvornemu poetu Metastasiju na Dunaju v slovenščini zapel neko Linhartovo pesem. Sicer pa je bil janzenist.

Adalbert Fischer pl. Riselbach (*1753 - +Dunaj 1795).

- 1789 vajevec v loži "Pri novookronanem upanju" Dunaj; 1790 pomočnik v isti loži.¹⁹⁰
- 1791 - 1793 mojster v loži "Pri novookronanem upanju" Dunaj.¹⁹¹
- 1792 soustanovitelj lože "Dobrodelnost in stanovitnost" Ljubljana.¹⁹²

¹⁸⁴ SBL, II, str. 341.

¹⁸⁵ HHSt, VA, karton 72.

¹⁸⁶ HHSt, VA, karton 72; Die Protokolle; E. Huber, Sozialstruktur 1991, Ricci.

¹⁸⁷ Die Protokolle, št. 22.

¹⁸⁸ SBL, III, str. 97; F. Kidrič, Zbrani spisi II, str. 53.

¹⁸⁹ P. Vodopivec, Prostozidarska loža "Prijeteljev kralja rimskega ...", Kronika 36, 1988, str. 19 sl.

¹⁹⁰ HHSt, VA, karton 72.

¹⁹¹ Isto.

¹⁹² G. Brabbée, nav.d., str. 34.

Leta 1789 protoklist cesarsko kraljeve bankalne direkcije. Vsaj od leta 1791 sekretar cesarsko kraljevega tobačnega in kolkovnega urada v Ljubljani. V šematizmu ga zasledimo še leta 1793, kasneje pa ne več.¹⁹³

Friedrich pl. Reitenberg (Reichenburg) (*München 1747, +Novo mesto 1819).

- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.¹⁹⁴
- 1792 mojster med ustanovnimi člani ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹⁹⁵
- Vsaj od konca osemdesetih let 18. stoletja dalje je bil nadporočnik v polku grofa Turna. Umrl je leta 1819 v starosti 72 let v Novem mestu kot upokojeni nadporočnik.¹⁹⁶

Baron Bernard pl. Rosetti (*Ljubljana 1756, +Trst (campagna Pontini) 1817).

- sprejet v orientu v Trstu.¹⁹⁷
- 1792 mojster starosta ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost".¹⁹⁸

Rosettiji so bili kranjski deželani od leta 1655. Po leg gradu Rosenek pri Vipavi je družina imela še gospostva Prestranek, Orehek pri Postojni, Na Školu pri Divači in Šekule. Baron Bernard pl. Rosetti, sin Janeza Karla Leopolda kranjskega odbornika, je bil v drugi polovici 18. stoletja zelo ugledna osebnost. Bernard je bil cesarski komornik, kranjski stanovski odbornik,¹⁹⁹ deželnoglavarski svetnik v Ljubljani, od leta 1796 zakupnik loškega gospostva. V času prve francoske okupacije leta 1797 je bil imenovan v desetčlanski gubernij na Kranjskem, 1803 - 05 avstrijski guverner v Kotoru, 1801, 1808 - 1809 deželni glavar na Kranjskem, 1809 ob prihodu Francozov guverner v Trstu, nato vladni predstavnik v Galiciji, od konca oktobra 1815 provizorični vodja primorskega gubernija v Trstu, od 1816 do smrti guverner v Trstu.²⁰⁰ Rosetti je bil imetnik gospostev Razdrto, Orehek (od leta 1785), Podbrje, Šilentabor (od leta 1801), Na Školu (od leta 1784) in Šikulje (od 1802). Vsa omenjena gospostva je leta 1809 prodal.²⁰¹

Joseph Schimeck

- 1782 mojster, ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

¹⁹³ Instanzkalender für das Herzogthum Krain auf das Jahr 1793, str. 84.

¹⁹⁴ HHSt, VA, karton 72.

¹⁹⁵ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁹⁶ Schivizhoffen, str. 383.

¹⁹⁷ AS, Preds. A., Repertorium über die geheimen Polizei, Akten 1791 - 1800.

¹⁹⁸ G. Brabbée, nav.d., str. 34.

¹⁹⁹ Instanzkalender für das Herzogthum Krain auf das Jahr 1793, str. 52; Instanzkalender, 1796, str. 93.

²⁰⁰ SBL, III, str. 133.

²⁰¹ M. Smole, nav.d.

Hochwürdigter Großmeister!

Hochwürdigter Deputirter Meister!

Sehr ehrwürdige Brüder Aufseher, und Beamte!

Hoch- und verehrungswürdige Brüder!

Von dem lebhaften Antheil, den Sie H. u. B. V. an dem Fortgang unseres Ordens nehmen, überzeugt, erinnern wir Ihnen die vierte Feuer unseres Konstitutions Festes, und das mit so freudigerem Gefühle, als es eben das Jahr ist, in welchem unsere königliche Kunst in den allhiefigen Staaten gleich den aufgeklärtesten in Europa das Recht erhalten hat, unter dem Schutz der Gesetze an dem Wohl der Menschheit öffentlich arbeiten zu dürfen, — ein Vorrecht, welches zur Schande der verflochtenen Jahrhunderte gleich den schändlichsten Verbrüderungen auf das schärfste verboten war. — Wir versprechen uns durch unsere Arbeiten eben so Ihrer brüderlichen Liebe immer würdiger zu werden, als wir uns bestreben werden, den Erwartungen einer duldbenden, ja sogar schützenden Staatsverfassung zu entsprechen. In diesem schmeichelnden Selbstvertrauen haben wir die Ehre mit wärmster Bruderliebe zu seyn.

Hoch und verehrungswürdige Brüder!

In der vollkommenen u. äch:
ten St. Joh. ☐ zu den vers:
einigten Herzen im Orient von
Grah. $\frac{24}{VI}$ 5786.

Ihre treuverbundensten Brüder.

Sigmund *[Signature]*
Wassner *[Signature]*
Braunsparr *[Signature]*
Dobler *[Signature]*
Paul *[Signature]*
Christoph *[Signature]*

[Signature]
Lustair.

31

Uvodni del seznama članov lože "Združena srca". Gradec 1786. (Haus- Hof- und Staatsarchiv Wien, Vertrauliche Akten, karton 72)

- 1785 mojster v loži "Združena srca" Gradec.²⁰²
Puškonosec pri pl. Pöttingu.

Jožef Schöller (*Slovenj Gradec 1757, +Gradec 1836).

- 1785 v loži "Združena srca" Gradec.

- 1786 vajevec v loži "Združena srca" Gradec.²⁰³

Leta 1784 si je na Dunaju pridobil naziv doktorja medicine. Opravljal doktorsko službo v Gradcu in drugih krajih po Štajerski. Leta 1817 je prejel plemiško diplomu, v šolskem letu 1829/30 je bil rektor graške univerze.

Krištof baron pl. Schwitzen (*Gradec 1754, +Gradec 1796).

- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.²⁰⁴

Med drugim je bil tudi okrožni komisar v Mariboru do leta 1786, ko je postal okrožni komisar v Gradcu.

Žiga baron Schwitzen (*Gradec 1747, +Valdek 1834).

- 1785, 1786 mojster starosta v loži "Združena srca" Gradec.²⁰⁵

Bil je vsaj tri leta mojster starosta lože "Združena srca" v Gradcu. Bil je državni uradnik večinoma v Gradcu, leta 1788 je postal resnični administrator državnih imenj v Notranji Avstriji, kasneje pa je postal dvorni svetnik dvorne pisarne na Dunaju. Leta 1793 je bil poslan kot komisar v Galicijo. Najverjetneje v osemdesetih letih 18. stoletja je bil okrožni glavar v Ljubljani.²⁰⁶

Janez Senčar (Sentscher) (*Radgona 1752, +1789)

- 1782 soustanovitelj lože "Združena srca" Maribor
- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.²⁰⁷

Leta 1778 je bil adjutant, od leta 1783 pa podporočnik v Terzijskem polku.

Franc Anton pl. Siegenfeld (*1756 Češke Budjevice).

- mojster 1782 ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.²⁰⁸

Nadporočnik Terzijskega polka, kasneje nadporočnik liškega polka.

Fortunat Spöck (*Škofja Loka 1747, +Gradec 1813).

- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" v Gradcu.²⁰⁹

Franciškan in duhovnik, kurat v cerkvi v Leechu, kasneje pa zaposlen kot uradnik pri nemškem viteškem redu v komendi v Leechu. Intenzivno se je ukvarjal z naravnimi načini zdravljenja.

Janez Nepomuk Steiner

- 1785 vajevec v loži "Združena srca" Gradec, je še istega leta zapustil ložo.²¹⁰

Leta 1777 je bil kanclist pri mariborskem inšpektoratu, kjer je bil pisar še leta 1784. V letih 1794 - 1811 je bil prejemnik v carinskem uradu v Brežicah, v letih 1812 - 13 pa kot uradnik v Slovenski Bistrici.

Maksimilijan Straube

- 1982 mojster, soustanovitelj lože "Združena srca" Maribor.

- 1785 mojster v loži "Združena srca" Gradec, je še istega leta zapustil ložo.²¹¹

Od leta 1777 zaposlen v Mariborskem inšpektoratu, od leta 1784 adjunkt v istem uradu.

Baron Vincenc Jurij Strupi (*Ljubljana 1733, +Dunaj 1810).

- 1. julij vajevec; 5. avgust pomočnik; 2. september 1785 mojster v dunajski loži "Pri pravi slogi".

- 1786 mojster v dunajski loži "Pri resnici".²¹²

Rojen v Ljubljani, meščanskega porekla, strokovnjak za utrdbe in prekope. Po končanih študijah je stopil leta 1756 v vojaško službo k inženirski stroki, se odlikoval v sedemletni vojni. Leta 1763 je postal gradbeni direktor trdnjave Cheb, vodil tudi gradnjo utrdb v Kraljevem Gradcu. Jožef II. ga je imenoval za stotnika in pomorskega gradbenega direktorja v Trstu. Uspešno je osuševal močvirje pri Ogleju in leta 1772 napredoval v cesarskega svetnika. Gradil je "jožefinsko cesto" po težkem terenu od Senja do Karlovca. Leta 1779 je bil pobaronjen, leta 1782 imenovan za dvornega svetnika in referenta pri dvornem gradbenem svetu na Dunaju. Ko je leta 1771 bival v Ljubljani, ga je kranjski deželni glavar pl. Turjaški seznanil z načrti Leechija in Gruberja za osušitev ljubljanskega barja. Leta 1779 je po Gruberjevem odhodu nadaljeval z gradnjo Gruberjevega prekopa in ga leta 1780 končal. Do leta 1782 je še delal pri osuševanju ljubljanskega barja, nato pa je odšel na Dunaj.²¹³

²⁰² HHSt, VA, karton 72.

²⁰³ Isto.

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ Isto.

²⁰⁶ M. Schweiger, nav.d., str. 145 - 146.

²⁰⁷ HHSt, VA, karton 72.

²⁰⁸ Isto.

²⁰⁹ Isto.

²¹⁰ Isto.

²¹¹ Isto.

²¹² HHSt, VA, karton 72, 68; Die Protokolle; E. Huber, Sozialstruktur 1991.

²¹³ SBL, III, 531.

Siegfried pl. Taufferer (*Ljubljana 1750, +Dunaj 1796).

- sprejet v ložo v Gentu (Belgija).

- 1782 - 1785 mojster v dunajski loži "Pri pravi slogi".²¹⁴

Iz ene od najuglednejših kranjskih plemiških družin. Mladost je preživel v Ljubljani in na očetovem gospodstvu v Višnji Gori. Že z devetnajstimi leti je obvladal veliko jezikov (latinščino, francoščino, angleščino, italijanščino, hrvaščino, nemščino in slovenščino). Študiral je na dunajskem Terezijaneumu. Služboval je v Vojni Krajini (1772 - 1787). Poleg tega je trgoval z lesom in se ukvarjal z ladjedelstvom. Večkrat se je prekršil zoper vojaško disciplino in je leta 1787 izstopil iz vojske. Istega leta je šlo v stečaj tudi njegovo podjetje. Pomoč za nove posle je iskal pri grofu Cobenzlu in zagrebškem škofu Vrhovcu. Od leta 1793 je bil v stikih z dunajskimi jakobinci, medtem ko naj bi se z voditeljem jakobinske zarote Martinovcem srečal že leta 1787. Potem, ko je bil soobtožen jakobinske zarote, se je umaknil v Benetke in nato k Francozom, katerim se je pridružil v bojih zoper Avstrije. Leta 1795 so ga Avstriji v bojih zajeli in naslednje leto na Dunaju obesili.²¹⁵

O Tauffererjevem navdušenju za prostozidarstvo priča njegovo pismo iz leta 1783, ki ga je pisal Bornu mojstru starosti dunajske lože "Pri pravi slogi", kjer mu sporoča, da bo v čast lože po njej poimenoval eno svojih ladij.²¹⁶

Jurij Vega, (*Zagorica pri Dolskem 1754, Dunaj +1802).

- sprejet v dunajsko ložo "Pri pravi slogi" 9. decembra 1785.

- leta 1786 pomočnik in mojster v loži "Pri resnici".

- leta 1787 mojster v loži "Pri resnici".²¹⁷

V Ljubljani je leta 1767 obiskoval jezuitsko gimnazijo. Šolanje je nadaljeval na ljubljanskem liceju, kjer sta na njegovo šolanje vplivala profesorja Maffei de Glatford in Gruber. Leta 1775 je na liceju diplomiral. Po študiju je dobil mesto cesarsko kraljevega navigacijskega inženirja v Notranji Avstriji. Leta 1780 je odšel na Dunaj, kjer se je vpisal med topičarje cesarske armade. Postal je podporočnik in kmalu učitelj matematike na topničarski šoli. Leta 1784 so ga povišali v poročnika in v tem času je napisal že dva matematična učbenika. Leta 1785, ko je bil nadporočnik, je bil sprejet v dunajsko ložo "Pri pravi slogi". Leta 1789 je prvič kot stotnik sodeloval pri avstrijskem osvajanju

Beograda, ki je bil takrat v turških rokah. Nato je sodeloval še v številnih bitkah kjer se je izkazal z izrednim balističnim znanjem. Leta 1793 je izšel njegov logaritemsko-trigonometrijski priročnik. Leta 1800 je bil priročnik prvič ponatisnjen nato pa še večkrat v 19. stoletju v številnih evropskih deželah. Leta 1794 je izšel še njegov desetdecimalni logaritmovnik. Zadnji ponatis je ta logaritmovnik doživel leta 1962 v Združenih državah Amerike. Leta 1795 so po Vegovih načrtih izdelali možnar, ki je imel bistveno večji domet kot stari možnarji. Z novimi možnarji je vodil istega leta obleganje Mannheima, ki so ga Avstriji po zaslugi novega orožja zasedli z zelo majhnimi izgubami. Zato je kljub spletkam prejel viteški red Marije Terezije. Leta 1800 je bil pobaronjen, leta 1801 sprejet med kranjske stanove, član akademije v Erfurtu, Göttingenu, Mainzu in Pragi. Leta 1802 je bil na Dunaju ubit.²¹⁸

Franz markiz de Ville (*Nancy Lotaringija 1735).

- mojster 1782 ustanovni član lože "Združena srca" Maribor.

- 1785, 1786 mojster v loži "Združena srca" Gradec.²¹⁹

Bivši grenadir, Riesische polk.

Jožef baron Zois pl. Edelstein (*1741, +1813).

- 1783 - 85 vajenec v dunajski loži "Pri okronanem upanju".

- 1786 vajenec v dunajski loži "Pri novookronanem upanju".

- 1788 mojster v dunajski loži "Pri novookronanem upanju".²²⁰

Jožef Zois je bil brat mnogo bolj znanega Žige Zois. Bil je imetnik naslednjih gospodstev na Kranjskem: Kopolje pri Muljavi (1773 - 1813), Podpeč (1773 - 1813) in Selo pri Št. Pavlu (1773 - 1801).

Žiga baron pl. Zois (*Trst 1747, +Ljubljana 1819).

- v ložo je stopil v Amsterdamu na svojem potovanju po Nizozemskem.²²¹

Gospodarstvenik, naravoslovec in razsvetljenec. Leta 1761 se je šolal v Reggio Emilii. Leta 1765 se je vrnil v Ljubljano in študiral naravoslovje pri Gruberju in Maffei. Po očetu je podedoval železarno v Mislinji (1770). Fužino v Javorniku pa mu je oče podaril (1771), čez dve leti pa še fužini v Bohinjski Bistrici in Stari Fužini. Od leta 1772 je bil imetnik gospodstva Brdo pri Kranju. V začetku leta

²¹⁴ HHSt, VA, karton 68, 72; Die Protokolle 61 sl.

²¹⁵ D. Zwitter Tehovnik, nav.d.; P. Vodopivec, Kranjski jakobinec, Prispevki XXX, 1990; SBL IV, 21 - 25.

²¹⁶ D. Zwitter-Tehovnik, nav.d., str. 266.

²¹⁷ HHSt, VA, karton 68, 72; Die Protokolle; E. Huber, Sozialstruktur, 1991, Vega.

²¹⁸ SBL, IV, 380 - 6; S. Sitar, Jurij Vega, Ljubljana 1983.

²¹⁹ HHSt, VA, karton 72.

²²⁰ HHSt, VA, karton 72; E. Huber, Sozialstruktur 1991, Zois.

²²¹ P. Vodopivec, Prostozidarstvo; Enciklopedija Slovenije 9, Ljubljana 1995, str. 383. Po izjavi P. Vodopivca naj bi sam Zois pisal o svojem vstopu v ložo v Amsterdamu.

1779 se je podal na dolgo potovanje od Nemčije, Holandije, Švice, Francije do Rima od koder se je leta 1780 vrnil. Leta 1782 je bil v Belgiji na zdravljenju, obiskal pa je tudi Amsterdam. Od leta 1793 so mu ohromele noge in se je po stanovanju prevažal z vozičkom. Ukvarjal se je z mineralogijo, kemijo, metalurgijo, geologijo in rudarstvom. Bil je član številnih povečini naravoslovnih združenj. Slovenščine ga je naučila mati. Razsvetljenska miselnost pa ga je privedla med slovenske preporoditelje. V Ljubljani si je ustvaril eno največjih in najbolj dragocenih knjižnic na Kranjskem. Pri njem se je zbirala stalna družba: Japelj, Kumerdej, Linhart, Ricci, Makovic, Kuralt, Breckerfeld, kasneje še Penzel in Vodnik. Od ljubljanskih prostozidarjev je Zois prijateljeval z Riccijem in Pinhakom. Zois je bil velikodušen in pripravljen pomagati pri mnogih kulturnih načrtih.²²²

Poleg izpričanih prostozidarjev se pripisuje članstvo v loži tudi drugim. Od domnevnih prostozidarjev tu navajam le dva: Antona Tomaža Linharta in ljubljanskega škofa Karla pl. Herbersteina.

Anton Tomaž Linhart (*Radovljica 1765, +Ljubljana 1795).

Številni avtorji mu pripisujejo članstvo v prostozidarski loži. Tako Kidrič kot Nenezić menita, da je bil med ustanovnimi člani ljubljanske lože "Dobrodelnost in stanovitnost", kar pa ne drži. O njegovem članstvu med prostozidarji je Kidrič leta 1914 zapisal, da Linharta zgodovinarji avstrijskega framazonstva sicer ne omenjajo, toda Kopitar ga je v svoji avtobiografiji iz leta 1839 zmerjal s prostozidarjem, in ni izključeno, da je bil Linhart v svojih dunajskih časih včlanjen v kaki loži.²²³ Nenezić navaja iste podatke kot Kidrič, le da Linharta z gotovostjo postavlja med prostozidarje, med katere naj bi stopil na Dunaju v letih 1778 - 79. To ni izključeno, ni pa podatkov, ki bi to potrjevali. Za omenjena leta so sezname članov dunajskih lož slabo ohranjeni. Iz Nenezićeve knjige je razvidno, da povzema Kidriča, vendar je pri tem nenačten. Brabbéejeva razprava zanika trditev, da bi bil Linhart med ustanovitelji ljubljanske lože.

Netočne so tudi domneve, da naj bi bil Linhart član dunajske lože "Pri pravi slogi".²²⁴ Loža, ki je bila ustanovljena leta 1781, ima zelo dobro ohranjene svoje protokole. Do domneve, da naj bi bil Anton Tomaž Linhart član te lože, je prišlo verjetno zaradi netočnega branja seznama obiskovalcev omenjene lože. Med občasnimi obiskovalci lože "Pri pravi slogi" srečamo tudi F. Linharta iz du-

najske lože "Pri treh ognjih" (ustanovljena leta 1783). Protokoli lože nam razkrijejo, da gre za Franca Linharta, peka slaščic pri grofu Leopoldu pl. Kolowratu.²²⁵ Članstvo Antona Tomaža Linharta v loži "Pri pravi slogi" je izključeno. Ime Antona Tomaža Linharta zaenkrat ni bilo odkrito v seznamu kakšne druge dunajske lože, zato se le domneva o njegovem članstvu v loži.

Nesporno dejstvo pa je, da je imel Linhart tesne stike s številnimi tako ljubljanskimi kot dunajskimi in drugimi prostozidarji. Od članov ljubljanske lože je prijateljeval posebno z Jožefom Pinhakom, prijatelj je tudi z Jožefom Desselbrunnerjem, na Dunaju je živel pri dunajskem prostozidarju Herbersteinu Moltkeju,²²⁶ študiral je pri Sonnenfelsu, s katerim se sicer ni strinjal v pogledih na gledališče, dopisoval si je s prostozidarjem lužičkim Srbom, ustanoviteljem lože v Zgorelcu, Karlom Gottlibom Antonom, poznal je grofa Brigida iz lože "Pri pravi slogi", njegov portret je izdelal bakrorezec Kauperz, prostozidar v graški loži "Združena srca", ki je izdeloval tudi diplome za nove in povišane prostozidarje. Linhart se je v Ljubljano vrnil z domnevnim masonom deželnim glavarjem Turjaškim, se zaposlil prav tako domnevnem prostozidarju ljubljanskem škofu Herbersteinu. Svobodomiselni Linhart je kasneje negativno sodil o Herbersteinu kot tudi o njegovem nasledniku Brigidu. Tudi Linhartov drugi zaščitnik Janez Nepomuk grof Edling, naj bi bil po domnevah nekaterih prostozidar.²²⁷

Vendar pa vsi ti stiki še ne potrjujejo njegovega članstva v loži in čisto možno je, da so Linhartu pripisovali prostozidarstvo preprosto zaradi njegove izrazite in dosledne svobodomiselnosti in prosvetljenosti.

Bolj kot zanimivost pa kaže omeniti, da je bil Linhart v jezuitskem kolegiju sošelec Vege in Jožefa Desselbrunnerja. Leta 1769 sta v Linhartovi igri Alexis igrala tako Vega kot Desselbrunner, ki je igral nato še leta 1789 v igri Matiček se ženi.²²⁸

Karel Janez pl. Herberstein (*Gradec 1719, +Ljubljana 1787).

Družina Herberstein je bila lastnica številnih posesti v slovenskih deželah. Karlov oče je bil imetnik gospostva Hrastovec, kjer je Karel preživel mlada leta. Karel je bil duhovnik, ki mu je pripadnost ugledni družini omogočila sijajno kariero. Leta 1743 je bil ustoličen za korarja v Tridentu. V letih 1757 - 61 je bil gojenec praške nadškofije v Rimu. Leta 1769 je postal koadjutor ljubljanskega škofa in bil leta 1772 bil imenovan za ljubljanskega

²²² Več o njem glej SBL, IV, str. 832 - 46.

²²³ F. Kidrič, izbrani spisi II, str. 51.

²²⁴ P. Vodopivec, Kranjski jakobinec, Prispevki XXX, 1999, str. 4.

²²⁵ Die Protokolle, 346, 349, 354 itd.

²²⁶ F. Kalan, nav.d., str. 40.

²²⁷ F. Kalan, nav.d., 87 - 90, 111.

²²⁸ F. Kalan, nav.d., str. 61 - 62.

škofa in bil leta 1772 bil imenovan za ljubljanskega škofa. Herberstein je bil po nazorih izrazit jansenist. V času njegovega škofovanja je prišel v Ljubljano za kanonika tudi Goričan Ricci. V Ljubljani se je lotil številnih reform, reforme bogoslovnega pouka in podpiral reforme Jožefa II. ter se zavzemal za nove škofijske meje. Svoje ideje je zagovarjal v pastirskem pismu v začetku osemdesetih let 18. stoletja. Zavzemal se je za toleranco, pri tem pa je naletel na odpor papeža, ki ga zato ni hotel imenovati za nadškofa.²²⁹ Prostopozidarstva so ga obtoževali že v času njegovega škofovanja. Med prostopozidarje ga prištevajo tudi številni raziskovalci.²³⁰ Njegovo članstvo v loži pa ni izpričano z arhivskimi viri.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Freimaurerei in der Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert mit besonderer Berücksichtigung der Freimaurerlogen "Zu den vereinigten Herzen" in Maribor und "Zur Wohlthätigkeit und Standhaftigkeit" in Ljubljana

Das 18. Jahrhundert, besonders aber das josephinische Zeitalter, ist die Blütezeit der Freimaurerlogen in der Habsburgermonarchie. Die Anfänge der Freimaurerei reichen in das Jahr 1726, als in Prag die Loge "Zu den drei Sternen" errichtet wurde. Kaiser Karl VI. war den Freimaurern keineswegs feindlich gesinnt. Kaiserin Maria Theresia dagegen war der Freimaurerei nicht zugeneigt, obwohl sowohl ihre Familienmitglieder als auch zahlreichen Räte Freimaurer waren. Die Ursache für ihre Abneigung gegenüber der Freimaurerei ist wahrscheinlich in den schlechten Beziehungen zwischen Österreich und Preußen zu suchen. In den siebziger Jahren nahm die Zahl der Logen in der Monarchie zu. Nach dem Regierungsantritt Josephs II. erlebte die Freimaurerei in der Monarchie eine Blütezeit. Die Freimaurerei entwickelte sich im 18. Jahrhundert im Rahmen verschiedener Richtungen und Strömungen, die von den deistischen bis zu den christlich-theosophischen reichten. Die Logen in der Monarchie gehörten im 18. Jahrhundert ver-

schiedenen Systemen an. Das älteste war das "Clermontsche System", später war das System der "Strikten Observanz" sehr stark verbreitet, das dritte war das "Zinnendorfsche oder Schwedische System". Außer den drei genannten fand in Kroatien und Ungarn das "Drašković-System" weite Verbreitung. In den Logen machte sich auch der Einfluß anderer Geheimgesellschaften wie die der Illuminaten, Rosenkreuzer und Asiatischen Brüder geltend. Im Jahre 1784 vereinigten sich sechs Provinziallogen in Wien zur "Großen Landesloge von Österreich". Die "Große Landesloge von Österreich" umfaßte 45 Logen, davon 17 in der österreichischen Provinzialloge. Mit der Gründung der Großloge wirkten alle Logen in den ersten drei Hochgraden einheitlich. Im Jahre 1785 erreichte die Freimaurerei in der Habsburgermonarchie ihren Höhepunkt. Die Großloge existierte nur kurze Zeit, ihr Ende kündigte bereits das 1785 erlassene kaiserliche Freimaurerpatent an. Die Beweggründe für den Erlaß waren unterschiedlicher Natur und sind sowohl in der Politik (der mißlungene Versuch eines Tausches der österreichischen Niederlande gegen Bayern) als auch in Streitigkeiten zwischen verschiedenen Strömungen innerhalb der Freimaurerei zu suchen. Das Patent hatte negative Folgen auf die Freimaurerorganisation, löste es doch neue Streitigkeiten aus und führte dazu, daß sich zahlreiche Freimaurer zurückzogen. Leopold II. bot den Freimaurern noch einen gewissen Schutz, während unter der Herrschaft seines Bruders Franz repressive Maßnahmen gegen die Logen eingeführt wurden. Der Konflikt spitzte sich 1794 nach der Entdeckung der "Jakobinischen Verschwörung" in Wien äußerst zu, worauf ein totales Verbot der Freimaurerverbindungen erfolgte.

In Innerösterreich ist als erste Loge die Triester "La concordia" im Jahre 1773 überliefert. Höchstwahrscheinlich im Jahre 1776 wurde die Loge "Harmonie et Concorde universelle" gegründet. In Triest dürften auch andere Logen gewirkt haben, nach 1785 zweifelsohne nur noch die Loge "Hamonie et Concorde universelle". Im Jahre 1782 wurde in Maribor (Marburg) die Loge "Zu den vereinigten Herzen" errichtet, die 1783 nach Graz umsiedelte, wo sie höchstwahrscheinlich bis Ende der achtziger Jahre des 18. Jahrhunderts aktiv blieb. In Klagenfurt wurde im Jahre 1783 die Loge "Zur wohlthätigen Marianna" gegründet, die jedoch 1786 nach dem Erlaß des Freimaurerpatents ihre Aktivität einstellte. In Görz wirkte höchstwahrscheinlich von 1784 bis 1786 die Loge "Zur Freimüthigkeit". In Ljubljana (Laibach) wurde im Jahre 1792 eine Loge mit dem Namen "Zur Wohlthätigkeit und Standhaftigkeit" errichtet. Eine bedeutende Rolle bei der Gründung der Mariborer

²²⁹ Več o njem glej SBL, I str. 303 - 13.

²³⁰ R. Cefarin, nav.d., str. 139; F. Kalan, nav.d., 88 - 90; Z. D. Nenezić, nav.d., str. 102.

Loge spielte der Rat a.D. bei der Verwaltung des Banats Graf Johann Wazlaw Maria Edler von Pötting, der 1782 nach Maribor kam. Er war der "Meister vom Stuhl" der Loge in Temesvar und Direktor des Rosenkreuzzirkels in Böhmen. Die Mariborer Loge mit dem Namen "Zu den vereinigten Herzen" wurde am 15. November 1782 als echte Loge des Hl. Johannes von der Wiener Loge "Zu wahrer Eintracht" anerkannt. Sie setzte sich bei ihrer Gründung aus 14 Freimaurern zusammen, die auf Schloß Radvanje (Rotwein) unweit von Maribor zusammentrafen. In der Loge waren fünf Soldaten, aus dem Terzyschen Regiment stammten noch ein Chirurg und ein Geistlicher. Darüber hinaus gehörten der Loge noch ein ehemaliger Soldat, zwei Beamte, zwei pensionierte Beamte an sowie eine Person, die bei Pötting angestellt war. Pötting geriet bald in schlechten Ruf, innerhalb der Loge kam es zu Streitigkeiten, deswegen trat er als "Meister vom Stuhl" zurück und verließ die Loge. Nach der Übersiedlung der Loge nach Graz schlossen sich die meisten Freimaurer der Mariborer Loge der gleichnamigen Loge in Graz an.

Mit der Gründung der Loge in Ljubljana begann man im April 1772 auf Anregung der Ljubljanaer Freimaurer und der Wiener Loge "Zum heiligen Joseph". Auf der Gründungssitzung der Ljubljanaer Loge waren 13 Freimaurer anwesend. Die Loge bestand aus fünf Soldaten, fünf Beamten, einem Geistlichen und zwei Kaufleuten bzw. Fabrikanten. Zum "Meister vom Stuhl" wurde Bernhard Edler von Rosetti, Verordneter von Krain, gewählt, zum ersten Aufseher der bekannte

Ljubljanaer Fabrikant und Sympathisant der slowenischen Wiedergeburt Joseph Edler von Dessebrunner. Die Konstitution der Ljubljanaer Loge seitens der Großloge in Berlin wurde durch Vermittlung der Wiener Loge "Zum heiligen Joseph" erwirkt. Die Großloge verlieh die Konstitution an die Ljubljanaer Loge "Zur Wohlthätigkeit und Standhaftigkeit" am 2. Januar 1793. Es dauerte ziemlich lange bis die Dokumente aus Berlin in die Hände von Baron Rosetti gelangten. Die Ljubljanaer Loge dürfte jedoch nicht lange gewirkt haben, wurde doch im Jahre 1795 das Hofdekret über das Verbot der Freimaurerei erlassen. Die Ljubljanaer Loge war somit eine der letzten bestehenden Logen in der Habsburgermonarchie im 18. Jahrhundert.

Im 18. Jahrhundert sind in den slowenischen Ländern an die vierzig Freimaurer überliefert. Die Zahl ist nicht endgültig, wurde doch das Archivgut der benachbarten Logen (Triest, Görz usw.) noch nicht untersucht. Die Grazer Loge zählte 24 Mitglieder, die in Maribor 14, die Loge in Ljubljana 13, die verschiedenen Logen in Wien 10 (nach dem jetzigen Forschungsstand, sonst dürfte die Mitgliederzahl größer gewesen sein), die Loge in Triest 3, die Loge in Klagenfurt 2 und die Logen in Budapest, Prag, Linz, München, Gent, Eberau und Amsterdam je ein Mitglied. Dabei wurden die Mitglieder mehrerer Logen mehrfach gezählt (die Gesamtzahl beträgt 40 Mitglieder). Der bekannteste unter den Mitgliedern aus den slowenischen Ländern war zweifellos der Mathematiker Georg Freiherr von Vega, ferner der Ljubljanaer Erzbischof Baron Michael Bridigo u.a.